

**Nume de populații și de triburi germanice în
antichitate într-un viitor lexicon
românesc de etnonime**

de

CONSTANTIN DOMINTE

Acest volum omagial consacrat profesorului Constantin Frâncu îmi oferă agreabila ocazie de a prezenta porțiuni dintr-un *Lexicon românesc de etnonime*, în pregătire de câteva decenii și, de câțiva ani, în colaborare.

1. Este vorba, aici și acum, numai de *articolele lexicografice referitoare la etnonimele germanice antice*, intrate în lexiconul românesc, ca neologisme, îndeosebi prin filieră latină savantă sau greacă veche, dar în mod precar înregistrate în dicționarele românești, inclusiv în cele mai noi, de circulație mai largă.

Cunoașterea lor este utilă, în primul rând, istoricilor și etnologilor, dar și lingviștilor, în special lingviștilor germaniști, chiar dacă sursele antice, din traduceri românești ale cărora au fost extrase lexemele inventariate și definite mai jos, oferă foarte puține date de ordin lingvistic propriu-zis.

Aflăm din surse antice, de exemplu, că unele etnii vechi germanice se asemănau între ele după idiomul (dialect sau grai?) pe care îl vorbeau; a se vedea Tacitus, *Despre originea și țara germanilor*, XLIII, 1-2, relativ la *marsigni* și *buri* în raport cu *suebii*, sau XLVI, 1-2, despre *peucini*, neam *bastarnic*, în raport cu ceilalți *germanici*. Mai rar, aceleași surse menționează și câte o vocabulă germanică antică, izolată și, câteodată, glosată, fie și indirect, prin descrierea concisă a referentului, ca: *bardit* „intonare specială a unui cântec de război”, *framee* „(un fel de) suliță” (Idem, *op. cit.*, III, 1, respectiv, VI, 1). Sau aflăm „că neamurile împrumută de obicei foarte multe cuvinte streine, ca [...] sarmații de la *germani*, *goții* foarte adesea de la huni” și că „*vizigoții*” propovăduind Evanghelia [...] atât *ostrogoților*, cât și *gepizilor*, rude ale acestora, i-au învățat pe aceștia [...] limba acestui neam” (v. Jordanes, *Getica*, IX, 58, respectiv XXV, 133 – după cît s-ar putea acorda credit acestui istoric). Cercetările moderne aveau să identifice cuvinte germanice pătrunse chiar în latină, încă din sec. I d. Hr. (cf. Manoliu-Manea 1971: 43-44), ca și vocabule latine pătrunse de timpuriu în idiomuri germanice (cf. Tagliavini 1977: 142-143). Idiomurile germanice vechi se diversifică prin sec. V, cînd nu mai permit înțelegerea între ele (Musset 2002: 98).

De interes lingvistic sînt, într-un anume sens, desigur, și **n u m e l e p r o p r i i** germanice (antroponime și toponime) atestate în scrierile vechi, asupra importanței cărora atrage atenția, în repetate rînduri, Musset 2002.

Cît despre **s c r i e r e**, se pare că germanii antici o cunoșteau. Cînd Tacitus, *op. cit.*, III, 2-3, scria că „sînt încă pînă în ziua de astăzi [*id est*: sec. I d. Hr.], la hotarul Germaniei și al Raetiei, niște movile și pietre de morminte cu scrisoare grecească pe ele”, se poate presupune că era vorba de o scriere runică (în alfabetul *futhark*), derivată din cea etruscă, aceasta din urmă – asemănătoare cu vechea scriere greacă din Ionia. Poate și semnele crestate pe bețișoare, în scopuri magice, amintite tot de Tacitus, *op. cit.*, X, 1-2, vor fi ținut de alfabetul *futhark* (v. Bonfante 1995: 148-152). Cele mai vechi inscripții runice cunoscute, foarte scurte, sînt databile, fără multă certitudine, în sec. III-IV d. Hr. (v. Scardigli 1977: 129). Una dintre ele poate fi *Gutani owi hailag*, găsită pe un inel metalic, în Muntenia, și comentată de I. Al. Odobescu în monografia sa *Le trésor de Petrôsa* (I, 1889;

II, 1896; III, 1900). După Musset 2002: 96, runele s-ar fi născut în Danemarca (sec. II), fiind originare în scrieri nord-italice și supraviețuind pe continent pînă în sec. VII, în Anglia pînă în sec. XI, și în Scandinavia pînă în sec. XV, „fără a face niciodată mari servicii vieții intelectuale” germanice. Cele două vechi limbi germanice scrise cu rune au fost nordica (pe scară restrînsă) și gotica (de prin sec. VI), după Musset 2002: 98. Cît despre cele două variante ale alfabetului futhork – veche (c. 200-800) și „recentă” (c. 800) – a se vedea Boyer 2002: 163-164. De altfel, fără a fi vorba în mod special despre germani, o scurtă istorie a scrierii – dependentă de stadiul de cunoaștere a problemei la acea epocă – ne dă Tacitus în *Anale*, XI, 14.

Mitologia veche germanică este mai cunoscută în varianta ei scandinavă: *Edda în versuri* (fixată în scris în sec. XIII) și comentată în *Edda în proză* a islandezului Snorri Sturluson. Probabil cea dintîi popularizare a ei printre români aparține lui Nicolae Filimon, în *Excursiuni în Germania Meridională. Memorii artistice, istorice și critice* (1858, tipărită doi ani mai tîrziu); popularizări speciale, din sec. XX: Eugen Boureanu, *Mitologia Eddelor (scandinavă)*, 1922, și Elena-Maria Morogan, *Mitologia nordică*, 1992.

Dar absența din marile dicționare românești de uz curent a celor mai multe dintre etnonimele avute aici în vedere nu este de natură a permite formularea vreunui reproș la adresa autorilor acelor dicționare, pentru că unitățile lexicale de felul celor înregistrate aici nu fac parte din lexicul limbii române-standard, ci sînt *termeni tehnici*, de specialitate, proprii științelor istorice, științelor umane în general, locul lor firesc aflîndu-se fie într-un mare *dicționar enciclopedic*, fie într-un *lexicon de specialitate* (de istorie, de etnologie, eventual lingvistic). Ar putea părea de mirare absența majorității lor numai din *Micul dicționar enciclopedic* (MDE), în care sînt înregistrate doar cîteva etnonime germanice vechi, în special dintre acelea care se întîlnesc de obicei în manualele românești școlare de istorie antică și referitoare îndeosebi la istoria Daciei. Absența tuturor unităților lexicale de acest fel din *Dicționarul de neologisme* (DN) s-ar putea explica prin aceea că ele s-ar afla la limita dintre substantivele comune și numele proprii și s-ar putea datori eventualei asimilări tacite a etnonimelor cu cele din urmă.

O cercetare prin sondaj într-un bun dicționar român-german mai vechi (Prof. Dr. Ghiță Pop – v. Bibliografia) arată că el nu cuprinde unele etnonime antice, ca *bastarn*, *franc*, *longobard* (nici în varianta *langobard*), *ostrogot*, *vizigot* (eventual *visigot*), dar întîlnim acolo, în schimb, altele, ca *Francon* – *Franke*, *Got* – *Gote*, *Sas* – *Sachse* (însă nu și *saxon*), după cum se vede – mai ales privitoare la epoca modernă (adaug că am respectat ortografia românească a dicționarului). Nu altfel stau lucrurile nici în marele dicționar german-român coordonat de M. Isbășescu și Maria Iliescu (1172 de pagini de lexic bilingv, pe cîte trei coloane), unde găsim, de pildă, *Franke* – 1. *franc*, 2. *francon*, 3. *francez* (poetic), *Germane* (ist.) – *germanic*, *Gote* 1. (ist.) *got*, 2. (reg.) *naș*, dar nu și echivalentele germane ale etnonimelor românești *bastarn(i)*, *hermundur(i)*, *lango/ longobard/ -z(i)*, *narisc(i)*, *peucin(i)* și de bună seamă a foarte numeroase altele.

În afara *utilității de ordin cognitiv* menționate la început, realizarea unui inventar complet de etnonime germanice antice este, desigur, utilă și dintr-un *punct de vedere practic*, anume din acela al *lexicografiei bilingve*, dacă avem în vedere eventualitatea alcătuirii unor masive, pe cît posibil complete, dicționare moderne român-german și german-român, din care nici una dintre unitățile lexicale de care ne-am ocupat aici, ori – cel puțin – cele mai importante dintre ele, destul de numeroase, nu ar trebui să lipsească.

1.1. Sursele de informare, din care am extras etnonimele germanice antice, sînt înșirate în prima parte a bibliografiei ce urmează inventarului lexical. Utilizatorul atent al

listei de mai jos va constata, firește, că am menționat în lista de etnonime și alți autori antici, în afara aceluia ale căror scrieri le-am inclus în bibliografie. Sînt dator, așadar, să-i explic faptul că lucrările înșirate în bibliografie au constituit sursele de prima mîna, consultate direct; dar studiile, comentariile și notele lor însoțitoare, realizate de îngrijitorii edițiilor sau chiar de către traducători, au constituit pentru mine, la rîndul lor, o sursă de relativ bogată informare, indirectă, în privința unor autori absenți din bibliografia consultată direct, însă la care fac trimiteri în unul sau altul dintre articolele listei de etnonime.

Precizez că prin *e t n o n i m e* am înțeles, în cursul acestei cercetări, „nume de neamuri” sau „de seminții”, în acord cu concepte proprii Antichității. Dar în definiții am recurs la conceptele „nume de (uniuni de) triburi” și „de populații”, în conformitate cu interpretările exgetice consultate, ca și „nume de popoare”, după aceleași surse interpretative folosite, deși conceptul „popor” se referea în Antichitate mai cu seamă la elini și la romani, avînd o sferă mai largă de aplicabilitate abia în Evul Mediu. Numai rareori se găsesc în listă unități lexicale a căror prezență ar da termenului o accepție puțin mai largă; este vorba de unele *p o l i t o n i m e* („nume de cetățenie”).

De pildă, dacă **ubii** este un etnonim, în sensul strict al termenului, în schimb **agrippineni**, cu referire la aceiași, poate fi socotit politonim. Politonime ar putea fi considerate, cel puțin *cum grano salis*, acele nume referitoare la populații sau triburi germanice locuitoare (sau colonizate) în provincii ale Imperiului roman, ca și, într-o oarecare măsură, la acelea exterioare imperiului, dar aflate în relații de alianță cu romanii ori despre care sîntem informați că erau conduse de „regi” înainte de finele Antichității („dacă la germani se poate vorbi de regi”, Tacit, *Anale*, XIII, 54), și, cu toată certitudinea, referitoare la acelea ale neamurilor germanice fondatoare de state, oricît de efemere *sub specie Historiae*, în Evul Mediu Timpuriu.

1.2. Comparînd inventarul de etnonime astfel realizat cu marile dicționare românești de uz curent, am notat, atunci cînd a fost cazul, înregistrarea unuia sau altuia dintre etnonime numai în MDE și *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX) (respectiv *Suplimentul* acestuia: DEX-S), la care m-am oprit în stadiul actual al cercetării, lăsînd pentru o etapă ulterioară – aceea premergătoare publicării întregului lexicon – consultarea DA și a DLR, cele două cunoscute serii ale dicționarului-tezaur academic (cea nouă aflîndu-se pe punctul de a fi încheiată), ca și a *Dicționarului enciclopedic* în mai multe volume.

Precizez că am consultat în schimb dicționarul celor mai vechi împrumuturi latino-romanice din limba română, redactat de Gheorghe Chivu și colaboratoarele sale (Chivu et al.), menționînd de fiecare dată, după el, cele mai vechi variante ale etnonimelor înregistrate în lista pe care o propun, fără însă a fi instituit acele vechi variante în titluri de articole lexicografice distincte, cu excepția aceluia care apar, întîmplător, și în traducerile surselor de prima mîna ale listei.

Desigur, pentru etapa finală de redactare a întregului lexicon, vor fi de luat în considerare și cele două dicționare (G. Mihăilă 1974, cu numeroase completări ulterioare, respectiv. G. Bolocan, red. 1981) ale limbii române vechi, atestate, din punct de vedere lexical, în texte de slavonă românească (dar comparația cu acestea nu privește, în mod special, etnonimele vechi germanice).

1.3. În privința etimologiei, trebuie să precizez că nu am recurs la compararea traducerilor românești cu originalele vechi grecești sau latine, în limbile cărora se află în modul cel mai evident originea unor astfel de lexeme, cu numai o excepție – aceea a *Geticii* lui Jordanes, relativ recent reeditată, care oferă originalul latin și, în paralel, juxta românească.

Este posibil însă ca unele etnonime vechi germanice să fi venit în română printr-o filieră lingvistică modernă, de pildă franceză, dar faptul ar fi posibil mai ales pentru autorii manualelor românești (școlare sau nu) de istorie antică, ca și pentru aceia ai unor ample tratate de istorie, ale căror surse de inspirație și modele vor fi fost cu deosebire exegezele moderne și variatele interpretări de fapte oferite de ele, și mai puțin sursele antice, în mod nemijlocit.

Dar, în ceea ce mă privește, nu am folosit, după cum se poate constata, astfel de manuale sau tratate, cu excepția unui tratat de *Istorie a României*, la care se adaugă câteva monografii istorice, privitoare la slavi (Nistor; Rezachevici; Olteanu), și trei traduceri, ale unor scrieri exegetice moderne, din limbile engleză (Donald Logan) și franceză (Boyer, Musset) (v. Bibliografia).

Pentru editorii și traducătorii în limba română ai textelor antice consultate în vederea alcătuirii listei de etnonime pe care o propun mai jos, care aveau așa zicând „sub ochi” reflexele eline și latine ale etnonimelor vechi germanice, cea mai la îndemână soluție era să le adapteze din acele limbi la română, în cursul operației de traducere. *De aceea, se poate admite că etimoanele unităților din listă, extrase din traduceri ale textelor antice, sînt nemijlocit latine sau vechi grecești.* Nu este însă mai puțin adevărat că, în eventualitatea recursului la cîte o versiune modernă, occidentală, a textelor de tradus, pentru confruntarea corectitudinii traducerii versiunii proprii, sau în aceea a consultării unor exegeze (dintre care comentariile citează numeroase în limbile franceză, germană și engleză, ca și cîteva în rusă), este posibil – dar foarte rar – ca un traducător sau altul să fi adaptat la limba română vreun etnonim germanic după o filieră de acest fel, modernă.

Am înregistrat un singur caz de această natură: etnonimul **tungri**, care apare în variate surse în această formă, de bună seamă de origine latină (v. Tacitus, *Germ.*; Ammianus Marcellinus), se întâlnește în bibliografia românească și sub forma **tongri**, cu origine franceză clară, în unele comentarii exegetice (v. nota 327 la Strabon, *Geografia*, IV, 3, 4).

Etimoanele antice au fost deduse din notele și comentariile traducătorilor; uneori ele se găsesc menționate în indicii cîtorva dintre traducerile consultate, de unde le-am extras. În plus, m-a interesat prezența lor în lexicografia bilingvă latino-română, și am menționat, atunci cînd a fost cazul, înregistrarea unor etnonime germanice – îndeajuns de puține, de altfel – în mai vechiul dicționar al lui I. Nădejde, ca și în mai noul dicționar al regretatului G. Guțu (v. Bibliografia).

1.3.1. Cît despre etimoanele îndepărtate (indirecte), indo-europene, reconstruite, ale etnonimelor germanice vechi cunoscute prin filieră latină și/ sau veche greacă, ele nu sînt avute în vedere în articolele lexicografice reunite aici. Am reproduș acolo numai puținele informații furnizate în privința etimologiei de înseși sursele consultate și citate, pentru a ilustra astfel stadiul de epocă al cunoștințelor în domeniu, adăugînd și cîte un punct de vedere modern, atunci cînd sursele exegetice românești folosite îl menționează.

Nu am inclus în articolele lexicografice nici opinii personale cu privire la etimologie, rezumându-mă la exprimarea citorva puncte de vedere proprii în acest comentariu preliminar, în relație cu fapte de domeniul evidenței sau, cel puțin, foarte apropiate de el.

Trebuie spus, în această privință, încă de la început, că, înainte de a se recurge la căutarea unor corespondențe între etnonimele vechi germanice și rădăcini indo-europene reconstruite, așa cum s-a procedat destul de des, de pildă, între altele, în cercetarea originii etnonimelor tracice și illirice, este mai bine, în măsura în care materialul etnonimic permite, să se încerce o analiză morfematică a lexemelor, pentru a accede, în manieră oricât de ipotetică, mai întâi la ceea ce s-ar putea numi structurile lor – ca eventuale derivate ori compuse –, sub rezerva faptului că un criteriu semantic ar fi reprezentat aici destul de precar, dacă nu chiar deloc reprezentat. Și aceasta pentru că, pe de o parte, nu se cunosc sensurile eventualelor morfeme decelate din analiza structurală a etnonimelor, iar pe de altă parte pentru că etnonimele se situează, după cum am mai scris, la limita dintre unitățile lexicului curent și numele proprii; or, criteriul semantic este operant în mod diferit în onomastică față de vocabularul comun, oricum – operant în grad îndeajuns de redus în onomastică. În afară de aceasta, pe cînd în cazul etnonimelor tracice sau illirice nu cunoaștem cu certitudine „descendenți” care să permită o comparație directă (originea limbii albaneze – tracică sau illirică? – este încă în discuție), în schimb, în privința etnonimelor germanice avem la dispoziție limbile germanice perpetuate pînă în epoca modernă și care pot oferi un bun termen de comparație.

Este vorba, cu alte cuvinte, de a încerca, în limitele datelor furnizate în mod concret de sursele antice, chiar sub forma intermediată prin filiere (latină, veche greacă), o interpretare pur „descriptivă”, așa zicînd „din interiorul” materialului etnonimic vechi germanic.

Se poate admite că etnonimele formează (sub)ansambluri lexicale, chiar dacă este dificil de distins semele în baza cărora ele se organizează în astfel de ansambluri, și este de admis acest lucru pentru că, cel puțin din punct de vedere referențial, se pot distinge, între anumiți membri din interiorul unor secțiuni sau subsecțiuni din astfel de ansambluri, relații de felul sinonimiei, omonimiei, paronimiei, ca și al unei hiponimii relative, după cum se va vedea mai jos.

1.3.1.1. În virtutea funcționării termenilor etnonimici într-un ansamblu și a caracterului comparabil al expresiilor lor fonice se pot distinge cel puțin segmente de expresie comune mai multora, susceptibile de a fi interpretate ca morfeme.

Astfel, în ampla serie a etnonimelor germanice vechi (date aici în formele lor românești, adaptate după cele atestate prin filieră latină mai ales), anume: *atmoni*, *avioni*, *caulconi* (de comparat cu *caulci*), *eburoni*, *gotoni*/*gutoni* (de comparat cu *goți*), *helveconi*, *herminoni*, *ingevoni*, *istevoni*, *mugiloni*, *nuitoni* (*nothoni*?), *saxoni*, *semnoni*, *sidoni*, *sitoni*, *suardoni*, *suioni*, *teutoni*, *vangioni* – se poate distinge segmentul de expresie comun **-on-** care ar putea fi înțeles ca un morfem dependent (legat), ca un afix, fie lexical (derivativ), fie gramatical (flectiv), cu valoare semantică, totuși, neclară. A se vedea și (lat.) *Burgundiones* față de forma, puțin atestată, (lat.) *Burgundi*.

La fel, poate, în seria etnonimelor *bructeri*, *tenc(h)teri*, *treveri*, în care se distinge un segment fonc comun **-er-**.

Să fie segmentele **-on-** și **-er-** expresii ale numărului gramatical *p l u r a l* în vechea germanică, așa cum se întîmplă nu o dată cu ocazia preluării și a adaptării în variate limbi a unor lexeme aloglote de acest fel, cu dublă marcă, diglotă, a numărului plural? De comparat cu rom. *incași*, *mayashi* – cu semn al numărului redublat: span. originar **-s** (din span. *maya*, pl. *mayas*, span. *inca*, pl. *incas*), devenit **-ș-** prin adaptare, și rom. **-i**. Este greu de afirmat această idee, căci segmentele în chestiune ar putea fi, cel puțin în unele dintre cazurile înșirate mai sus, „sufixe de agent”, dar ea nu este cu totul de respins *a priori*. De comparat germ. mod. sing. *Sachse*, cu forma germană de plur. *Sachsen*.

Alte serii etnonimice în care s-ar putea evidenția câte un morfem de tip sufixal poate fi aceea formată din (h)*asdingi/ astingi*, *dacringi (lacringi)*, *thervingi*, *torcilingi/ turcilingi*, *tulingi*, *turingi*, poate și *greuthungi*, *iut(h)ungi*, în care se detașează segmentul **-ing-/ -ung-**, și aceea formată din *nahanarvali*, *vandali*, *victuali (victo(v)ali)*, cu un posibil segment sufixal **-al**.

1.3.1.2. O întrebare interesantă impun câteva etnonime antice germane, pe care le menționez de data aceasta sub formele lor latine, cum sînt (*C*)*herusci*, *Narisci* și, poate, *Varistae*, cu varianta *Maristae*: s-ar putea oare considera segmentele fonice **-sc-/ -st-** din structurile lor ca formați ai unui anumit sufix, cu eventual semnificativ de ordin etnonimic? A se vedea și *varasci*.

Ne amintim că, ocupîndu-se de interpretarea adjectivelor din sintagme de pe inscripții antice, ca lat. *natione Daciscus*, în loc de [...] *Dacus*, *natione Thraciscus*, în loc de [...] *Thrax* sau *Thracus*, Alexandru Graur, în *Le suffixe thrace -isk-* („Romania” LIII, 1927: 539-552, reproduc în „Mélanges linguistiques”, 1936: 71-84), admitea în tracică existența unui sufix **-isk-**, iată, strîns legat de adjective etnonimice.

Existența unui astfel de sufix, cu valoare adjectivală etnonimică, s-ar putea accepta pe o arie mai largă, indo-europeană, din moment ce, chiar dacă, dintre cele peste 110 etnonime tracice atestate, unele îndoienice (lista integrală – la Russu 1967: 22), numai *orresci* ar fi susceptibil de a se fi format cu el, se pare că îl regăsim totuși și în etnonimele celtice, transmise prin filiera limbilor clasice, lat. *Scordisci*, v. gr. *Σκορδίσται* (cf. Strabon, *Geogr.*, VII, 2, 2; 3, 2; 5, 2; 5, 6; 5, 10; 5, 11; 5, 12), lat. *Taurisci*, v. gr. *Ταυρίσται* (cf. Strabon, *op. cit.*, IV, 6, 9; 6, 10; V, 1, 6; VII, 2, 2; 3, 2; 3, 11; 5, 2), sau – ca variantă? – în etnonimele illirice lat. *Arinistae*, *Narestini*, *Penestae*, *Pirustae* (lista integrală – la Russu 1969: 30).

Posibila alternanță sau poate numai fluctuație **-sk-/ -st-** se regăsește, în afară de perechea *Narisci* și *Varistae (Maristae)* (reflexul **-sk-** întîlnindu-se și în anglo-sax. *Deniscan* „danezi”, menționat de Scardigli 1977: 121), cu privire la triburi vechi germane distincte, și în perechea, deja menționată, v. gr. *Σκορδίσκων/ Σκορδίσται*, cu referire la una și aceeași etnie celtică, precum și în seriile următoare:

a) pe de o parte, un reflex de tip **-sk-** în scand. mod. *-sk*, germ. mod. *-isch*, engl. *-ish*, sl. mod. *-ski(j)*, balt. mod. *-sk-/ -šk-*, cele din urmă în glotonime ca: let. *latviska* „(limba) letonă”, lit. *lietuviškai* „(limba) lituană”;

b) pe de altă parte, un reflex de tip **-št-** în adverbe glotonimice, ca alb. *frëngjisht* „franzuzește”, *gjermanisht* „nemțește”, *rusisht* „rusește” etc.,

pentru a nu insista asupra veritabilei alternanțe de grup consonantic din rom. *-esc* (sufix adjectival cu valori, între altele, etnonimică și glotonimică, ex. *nemțesc* etc.)/ *-eșt/e* (sufix complex, adverbial, cu valoare îndeosebi glotonimică, printre altele, ex. *nemțeșt/e* etc.). Or, între etnonime și glotonime există o foarte strînsă relație.

1.3.2. Membrii altor serii de etnonime vechi germane sînt susceptibili de interpretare drept cuvinte compuse, cum ar putea fi cazul seriilor:

1) *ampsivari*, var. *ansivari*, *angrivari*, *bavari* (sau *baiuvari*), de care pare a fi apropiat termenul *attuari*, var. *chattuari/ chasuari*, cu un element **-var-/ -uar-**, și

2) *costoboci* (etnonim germanic, după unii exegeți), *triboci*.

Structuri nu numai clare, ca etnonime compuse, ci și transparente semantic au *lango/barzi* (var. tîrzie *longo-/barzi*, prin probabilă adaptare la limba latină), etnonim interpretabil ca format din v. germ. *lang* „lung” și *bard* „barbă” (cf. Graur 1972: §. 73 și 299), ca și *ostro/goți*, *vizi/goți*, etnonime glosate de Jordanes, *Getica*, 82, prin „goți de răsărit”, respectiv „goți de apus”, deși pe cel dintîi îl punea în relație și cu un antroponim, numele unui legendar rege *Ostrogota* (ceea ce ar putea fi efectul unei *p a r e t i m o l o g i i*, de felul aceleia care, în tradiția romană, explica numele Romei, de origine etruscă de fapt, prin numele lui Romulus, legendarul fondator al „Cetății Eterne”; pe de altă parte, la Jordanes se mai întîlnesc explicații de ordin paretimologic, cf. *Getica*, 94-95, în legătură cu etnonimul **gepizi**, și 117, în legătură cu etnonimul **heruli**).

Exegeza modernă interpretează numele **ostrogoților** prin „goții (cei) strălucitori”, iar pe al **vizigoților** prin „goții (cei) înțelepți” (cf. Manoliu-Manea 1971: 45), dar nu lipsește din actualitate revenirea la glosarea atestată în Iordanes (cf. Musset 2002, I: 120, nota 1).

1.3.2.1. Într-o situație asemănătoare ar putea fi, din punct de vedere formal, și termenii seriei *alaman/ aleman, german, marcoman*, formate cu elementul de compunere **man(n)** „om; bărbat”, idee discutată cel puțin în privința membrului ultim al acestei serii, interpretat uneori ca „oameni ai pădurii”, dată fiind strânsa relație a marcomanilor cu o bună parte a întinsei *Păduri Hercynia*, alteori ca „oameni de la margine”, fiind vorba de periferia ținuturilor germanice, dinspre teritoriile dacice (cf. germ. *Mark* „margine”, *Dane/mark* „hotarul danilor/ danez”). Pentru *alamani* s-a propus interpretarea „toți împreună” (cf. Scardigli 1977: 114 și n. 2).

Cît despre etnonimul generic **german**, tradiția clasică ne va fi transmis efectul posibil al unei paretimologii, prin omonimie cu lat. *germanus* „(frate) geamăn”, efect prezentat cu bună credință de Strabon, *Geografia*, VII, 1, 2, cu referire la asemănarea somatică dintre vechii germani și celți, iar Tacitus, *Germ.*, II, 3, ne informează că **germani** s-ar fi numit mai întâi *tungrii*, primii învingători germanici ai celților, iar de la aceia denumirea s-ar fi generalizat pentru toate seminițele de la est de Rin și de la nord de Dunărea Superioară. În epoca modernă s-a încercat explicarea acestui etnonim generic printr-o poreclă dată de romani, cu înțelesul „vecini” (v. H. Hubert, *Les Germains*, în „L'Évolution de l'Humanité”, Paris, 1952: 24-32). Cu puțin peste un deceniu mai târziu, Musset 1965 (2002: 92) scria: „...*germani*, [termen] fără îndoială introdus în limba literară de către istoricul grec Poseidonios, în secolul I înaintea erei noastre, în orice caz popularizat de *Comentariile [despre războiul gallic ale] lui Cezar*. Acest nume pare să fi desemnat la început triburile mai mult de jumătate celtizate de pe malul stîng al Rinului, *germani cisrhenani*. Ne putem deci întreba dacă nu cumva cuvîntul nu era de origine celtică (cf. *cenomani, paemani*)” și adăuga în nota 1 la acest pasaj, nu lipsită de ironia tipic gallică: „Problema rămîne subiect al unor discuții violente; se poate contura o idee rezonabilă pe baza lui De Vries, *Kelten und Germanen* [Berna și München, 1960], p. 55 și urm. Ipoteza care este acum la modă constă în a face din cuvînt un termen iliric, ceea ce este comod, dat[ă] fiind ignoranța noastră asupra acestei limbi”.

În ceea ce mă privește, găsesc că plasarea, din toate punctele de vedere acceptabilă, a etnonimului generic în aceeași serie cu *marcoman*, ca și cu *alaman (aleman)*, îndreptățește posibilitatea interpretării lui ca formație internă, însă nu ca etnonim, inițial, ci numai ca substantiv comun compus, și anume probabil dintr-un cuvînt german comun, neatestat, dar comparabil cu francicul **werra** „frămîntare, tulburare” (de unde lexemele romanice occidentale corespunzătoare, de superstrat germanic, fr. *guerre*, it. și sp. *guerra*, ca și, prin intermediar anglo-saxon, engl. *war*, toate însemnînd „război”), pe de o parte, combinat cu posibilul substantiv comun germanic **man(n)** „bărbat”, pe de altă parte, de unde ar fi putut rezulta o ipotetică structură de felul ***werra-man(n)**, sau una apropiată de aceasta, cu înțelesul prezumabil „războinic; luptător”, care ar fi putut fi convertită, fie la celți, fie la romani, în etnonim. A se vedea și corespondențele engl. *Wales, welsh*, cu **w-**, și lat. *Gallia, Gallus*, fr. *Gaule, gaulois*, cu **g-**. De altfel, Scardigli 1977: 114 adăuga, relativ la semnificația originară a unora dintre etnonimele germanice vechi (traducerea îmi aparține, C. D.): „Adesea chiar interpretarea etnonimelor germanice lasă a se vedea noutatea confederării. Mai mult decît atît, probabil romanii (sau intermediarii între ei și germani) au sfîrșit adesea prin a considera drept nume de popoare anumite substantive ce vor fi denumit pur și simplu *totalitatea războinicilor*” – autorul făcînd aici aluzie, cu sublinierea mea, C. D, la interpretarea etnonimului *alamani*. Să adăugăm, deși cu aceasta depășim limitele convenționale ale Antichității, că aceleiași serii avea să-i aparțină și etnonimul lat. med. *Normanni* „normanzi; oameni ai Nordului” (din vechiul nordic *Nordhmadhr*, cu pluralul *Northmenn*), arab. *al Urdumaniyun* (etnie identificată, abuziv, în sec. X, cu

Scythae, *Wisigoti* sau *Wandali* – apud Musset 2002, II: 189). A se vedea și substantivele comune, compuse cu *man* și referitoare în primul rând la ocupații, ca longobard. **arimannus** „soldat” (Musset 2002, I: 172), anglo-scand. **ascomanni** (Musset 2002, II: 189, n.3), amintit de Adam din Bremen și avînd forma anglo-sax. **æscman** „marinar, pirat”, în relație cu o anumită ambarcațiune construită din lemn de frasin (noren *askr*, anglo-sax. *æsc*, engl. *ash*, germ. *Esche*) (v. Scardigli 1977: 123), hisp. **lordoman** (Musset 200, II: *cit.*), dar și unele, de felul acesta, cu evidente conotații etnonimice, ca engl. v. **ostmen** „descendenți din orașul englez Westford ai norvegienilor, legați, încă din 1283, prin comerț, de portul Bristol” (Musset 2002, I: 107) și engl. **sokemen** „clasă de țărani liberi din Anglia de N, bazată pe un drept scandinav și formată în cea mai mare parte din descendenți ai danezilor” (Musset 2002, II: 208).

S-a mai propus interpretarea etnonimului lat. **Germanus** prin germ., engl. *warm*, cf. v. gr. *θερμος* „cald”, cu aluzie la apele termale de la Aix-la-Chapelle (Aachen), cf. dacic. **Germisara**, dat fiind că primii germani cunoscuți grecilor occidentali (și apoi romanilor) ar fi fost cei instalați acolo după trecerea Rinului și înfrîngerea gallilor localnici. Dar asemenea supoziții nu au înlăturat complet mai vechile ipoteze, referitoare la caracterul „belicos” al denumirilor vechilor germani, cum sînt cele din prima parte a alineatului precedent (v. și Graur 1965: 9).

1.4. „Posteritatea” etnonimelor vechi germanice prilejuiește cîteva reflecții interesante.

Cele mai multe dintre ele au dispărut. Unele – o dată cu populațiile sau triburile care le-au purtat, asimilate în masa majoritară a populațiilor cucerite sau în masa germanilor medievali.

Cîteva par să fi lăsat urme în toponimie: **Andaluzia** – din *vandal*, apropiere nefondată, după Musset 2002, I: 138, n.1; **Catalonia** – dintr-un *Gotolonia*, după unele opinii, neîmpărțite de toți exegeții, sau *Gotalania* (cf. Graur 1972: §. 70, p. 38-39: < *got* + *alan*); apoi, cu certitudine, **Lombardia** – din *lombard*, numele italian al *longobarzilor*, lat. med. **Burgundia**/ fr. **Bourgogne** – din *burgund*, dar și urme exterioare toponimiei (*vandal*, cu derivatele *vandalic* și *vandalism* – referitoare la distrugerea barbară de bunuri culturale și artistice; *gotic*, derivat de la *got* – cu referire la cunoscutul stil arhitectonic ecleziastic prerenascentist, la o specie de roman de groază și la scrierea derivată din literele latine medievale în grafia numită la origine *f r a c t u r*).

Altele, numeroase, au dispărut o dată cu „ștergerea” diferențelor dintre vechile triburi germanice, contopite în Evul Mediu în masa demografică a statelor și stătuțelor germane; nu-mai cîteva dintre cele de felul acesta au supraviețuit ca expresii ale unor concepte „istorico-geografice”, desemnînd populații ale anumitor regiuni sau provincii (landuri) ale Germaniei moderne: **suab(i)** (de unde, în medii slave balcanice și în română, *șvab(i)*), **saxon(i)** (de unde în maghiară *szász*, și în română *sas*, pl. *sași*), **turingi**.

Foarte puține s-au păstrat, schimbîndu-și întrucîtva semantismul și/ sau expresia fonică, în chip de etnonime autentice; așa au fost **angli** (de la baza etnonimului modern *englezi*), **dani** (de la baza etnonimului modern *danezi*), **suioni** (bază pentru etnonimul modern *suedezi*).

În treacăt să amintim că Dudon din Saint-Quentin (sec. XI) confecționa cîteva echivalențe etnonimice fanteziste, și anume între: 1) *dacus* „dac” și **danus** „dan(ez)”, 2) **noricus** „noren” și **norvegian** și 3) **suavus** „suab” și **suedez** (cf. Musset 2002, II: 189).

Celor trei etnonime menționate imediat înaintea observației li se adaugă etnonimul **franci**, care, părăsind domeniul etnolingvistic germanic în favoarea celui romanic, stă la baza toponimului fr. *France*, a etnonimului v. fr. *françois* (și a antroponimului corespunzător, trecute prin etapa latină medie a formei *Franciscus/ Francescus*), a fr. mod. *français* și a glotonimului omonim. Amintirea lui se mai perpetuează și prin adjectivul fr. *franc* cu valorile semantice „liber” (păstrată și în compusul relativ modern *francmason*), apoi „cinstit; sincer”, prin substantivul fr. *franc* cu valoarea „monedă” (franceză, belgiană, elvețiană, dintre care numai cea din urmă mai acoperă o realitate funcțională la începutul mileniului al III-lea) și omonimul însemnând „portaltui obținut din sămînța soiurilor cultivate care fac parte din aceeași specie cu altoiul”, în sfîrșit, prin variate derivate în limbi diferite (it. *francare*, germ. *frankieren* „a franca”, germ. *Frankatur* „francatură”, it. *franchezza* „franchețe”, fr. *francéine* „franceină” – o specie de colorant). De adăugat: termenul tehnic modern, artificial, de rezonanță retrospectivă latină, *franciu(m)*, ca denumire a unui element chimic, și expresia livrescă (lat.) *lingua franca* „limbaj comun între vorbitori de limbi diferite, mai ales în Levant” – și, cu acestea, avem aproape întreaga familie etimologică la baza îndepărtată a căreia stă etnonimul în chestiune.

Cel din urmă este, de altfel, singurul etnonim vechi germanic ce pare a fi fost moștenit din latină (lat. **Francus**) în româna veche, sub forma **frânc** (de unde și numele propriu românesc *Frâncu*), dar cu înțelesul schimbat, și anume „romanic occidental/ catolic”, în general, ori, eventual, „italian”, ca înțeles mai restrîns (cu referire și mai strictă, aproape din punct de vedere politic, la „genovezi” sau „venețieni”), întîlnit, acesta din urmă, de pildă, între altele, în letopisețul lui Grigore Ureche. Motivația modificării semantice se află, de bună seamă, în romanizarea francilor, implicit în creștinismul de rit catolic al francilor epocii merovingiene și, mai ales, carolingiene. Pentru *francii propriu-zîși, germanici*, în literatura română medie sînt atestate formele – adaptate prin împrumut savant timpuriu - **franchi** și **franți** (cf. Dicț. Chivu et al.).

Pornind de la aceeași bază, **franc**, s-a format derivatul **francon**, cu referire inițială la „francii transrhenani” (francii rămași în Germania, după divizarea imperiului carolingian), apoi la germanii moderni de V, renani, și, prin intermediul acestui derivat, se poate spune că vechiul etnonim continuă a se referi, indirect, redus la un concept nu atît etnic, cît „istorico-geografic”, și la domeniul germanic.

Un latin medieval **Theodiscus**, reflex latinizat al corespondentului mai vechi al germ. *Deutsche* (cf. v. germ. *diot* „popor”, *diuten* „a explica; a însemna” și *diutisc* „inteligibil pentru popor”) și nementionat în lista ce urmează (dar evident înrudit cu lat. **Teutones**, cf. și lituan. *Tauta* „Germania”), a devenit în italiană *tedesco* „german (modern)”. V. Graur 1972: 109, 111-112 (fr. *tudesque* – insultă; cf. rom. *prusac* din punct de vedere semantic conotativ). Înrudit cu el, oland. *duits* înseamnă „german” (de aici, probabil, japon. *doitsu*, cu același sens), după cum, din sec. XV, *duyts* însemna „limba olandeză”, de unde engl. *dutch* „olandez”.

Alte cîteva etnonime germanice vechi au suportat, în medii aloglote, o evidentă largire semantică, extinzîndu-se ca denumiri ale tuturor germanilor; este cazul lat. **Alaman(n)us/ Aleman(n)us**, devenit în franceză *Allemand* și în spaniolă *alemán*, de unde l-au împrumutat, cu același înțeles, araba și turca (cu adaosul că adjectivul modern *alemanic* desemnează graiurile germanice din Elveția), și al deja amintitului lat. **Saxones**,

care a dat, prin împrumut și adaptare fonο-morfologică, în finlandeză *saksalainen* și în estonă *saksalane*, ambele cu înțelesul „german (în general)”.

Cît despre **Nemetes**, desemnînd un trib germanic localizat undeva în apropierea teritoriului actualei Alsacii, nu se poate admite că ar sta la baza v. sl. *немецъ* „german” (de unde magh. *német(h)* și rom. pop. *neamț*), în pofida asemănării formale dintre ele, dată fiind distanța foarte mare dintre nemeți și vechii slavi, care nu au ajuns niciodată în contact direct unii cu alții, cu atît mai puțin în împrejurarea dispariției nemeților de pe scena istoriei în momentul intrării slavilor în ea, prin expansiune, între altele, și spre centrul Europei. Pentru sl. *nemecŭ* se admite ca origine un „cognomen” etnonimic, cu înțelesul „mut”, dat de slavi celor dintîi germanici cu care vor fi venit în contact, în imposibilitatea comunicării directe cu ei, cel puțin la începuturile acelu contact.

O soartă interesantă au avut, în Evul Mediu, toponimul și etnonimul finice referitoare la **suedezi**, anume finl. *Ruotsi* „Suedia” și *ruotsilainen* „suedez”, de unde rus. arh. *Русь* „Rusia” și încă actualul rus. *рус* „rus”, ca și antroponimul vechi rusesc *Руслан* (Ruslan), care au fost preluate de slavii de Răsărit în epoca formării primului stat rusesc, sub dinastia normandă din trunchi suedez a Riurikizilor, cunoscuți în Estul Europei ca **varegi** (scand. *vaeringi*, gr. biz. Βαράγγιοι, rus. варяги). Ne îndepărtăm cu aceasta, poate, de tema lucrării de față – etnonime ale germanilor antici în lexicul românesc -, dar în contextul ideilor exprimate în acest paragraf, referitoare la posteritatea etnonimelor, digresiunea privind relația prin fineză dintre numele suedezilor și cel al vechilor ruși se poate accepta (v. Donald Logan 1990: 203, 221-222; Rezachevici 1998: 389, pentru *rus*, cf. *Ruși*, ca și 384, unde se dă și o explicație etimologică de ordin intern, în rusă, dar numai pentru arh. *ros*, cf. *Rossia*; Olteanu 1998: 40 și n. 1-2; Löttsch 2001: 408; Musset 2002, II: 219). În treacăt să adăugăm, revenind oarecum prin aceasta la problema etnonimelor vechilor germani și nu fără legătură cu interpretarea corectă a unor etnonime antice, că numele finez al Rusiei este *Venäjä*, etnonimul corespunzător fiind *venäläinen* „rus”, iar ascendentele acestor vocabule fineze ar putea sta la baza etnonimului lat. **Venedi**, atestat la Tacitus, *Germ.*, XLVI, 1-2, desemnînd o populație din vecinătatea fenilor (a strămoșilor finezilor) și despre care istoricul roman se îndoia, pe drept cuvînt – trebuie să adăugăm –, dacă ar fi trebuit s-o enumere printre germani, dar despre care Jordanes, *Getica*, XXIII, 119, scria: „Aceștia [...], ieșiți dintr-o singură obîrșie, au acum trei nume: *veneți*, *anți* și *sclaveni*”. **Venedii** lui Tacitus, ca și **veneții** lui Jordanes din pasajul citat (spre deosebire de cei din *Getica*, XIX, 148 și XLII, 219, 222, 223 – din Nord-estul Italiei) nu puteau fi alții decît strămoșii slavilor, după cum admit exegeții lui Tacitus; ei sînt, prin urmare, implicit, strămoșii rușilor, pentru care finezii par să fi păstrat pînă în epoca modernă un foarte vechi etnonim, specializîndu-i numai înțelesul, prin restrîngere de la „slavii vechi” la „ruși”, sau dîndu-i și acest înțeles restrîns. De observat, în legătură cu Musset 2002, II: 219, după care „slavii din Rusia sînt denumiți *venzi* (de unde finlandezul *Venäjä*, „Rusia”)”, că lucrurile vor fi stat, din punct de vedere etimologic, invers: denumirea **venzi** a slavilor (cf. **Venedi**, la Tacitus) de pe teritoriul care avea să fie mai tîrziu Rusia va fi provenit dintr-o vocabulă finlandeză, de fapt veche finică. De altfel, chiar germanii numesc pînă astăzi **Wenden** pe „slavi” (cf. Graur 1972: §. 302, p. 111).

Din perspectiva etimologiei etnonimice, în contextul alineatului imediat precedent, nu par a fi cu totul hazardate două întrebări, deși a doua vizează un posibil răspuns întrucîtva mai îndepărtat de obiectul propriu-zis al acestui preambul (rămînînd totuși în sfera lui tematică mai largă), anume:

1) Nu ar fi posibil ca numele **roxolanilor**, populație considerată *sarmatică* (*scitică*, deci *iranică*) și localizată pe la începutul erei cristice în stepile nord-pontice să reflecte un nume de origine finică al unei *etnii totuși germanice* (cf. eston. *rootsilane* „suedez”,

firește, târziu atestat, dar nu imposibil de a fi considerat mai vechi, din moment ce **Fenni**-i și **Aesti**-i erau cunoscuți istoriografiei romane, cel puțin nominal, încă din sec. I d. Hr., după mărturia tacitiană, și, pe de altă parte, dat fiind că zona geografică și etnolingvistică a litoralului estic al Mării Baltice s-a dovedit a fi foarte conservatoare din punct de vedere lingvistic)?

Să fie chiar cu totul întâmplătoare identitatea duratei silabelor inițiale din v. gr. Ῥωξολανοί, cu ω (o lung vechi grecesc, v. Strabon, Γεωγρ., II, 5, 7), respectiv din eston. *rootsilane* (cu oo, lung, eston)?

2) Nu ar fi, de asemenea, posibil ca numele **anților**, însoțitori ai primilor *slavi* cunoscuți ca atare în E Europei spre începuturile Evului Mediu, *identificați cu slavii* de către Iordanes, *Getica*, XXIII, 119: „ab una stirpe exorti, tria nunc nomina ediderunt, id est *Venethi, Antes, Sclaveni*” (sec. VI), dar *diferiți de aceștia* după alte mărturii (sec. V-VI), rezumate de I. Nistor: „Dincolo de **Sclavinia** [...], se întindea regiunea **Anților** (*Avrai, Anti, Antes*), deosebiți încitva de sclavini”, să aibă la bază numele unei *etnii ugrice*, precursora a maghiarilor în privința migrației spre Europa Centrală și venite din aceeași zonă a Uralilor septentrionali sau din cea superioară a fluviului Volga (cf. etnonimul intern al ugricilor actuali *hanti*, sinonim cu *ostiak*)?

Mă mulțumesc numai să formulez aici aceste întrebări, neavînd – deocamdată – la îndemînă mijloacele necesare pentru a le da și vreun răspuns, afirmativ sau negativ.

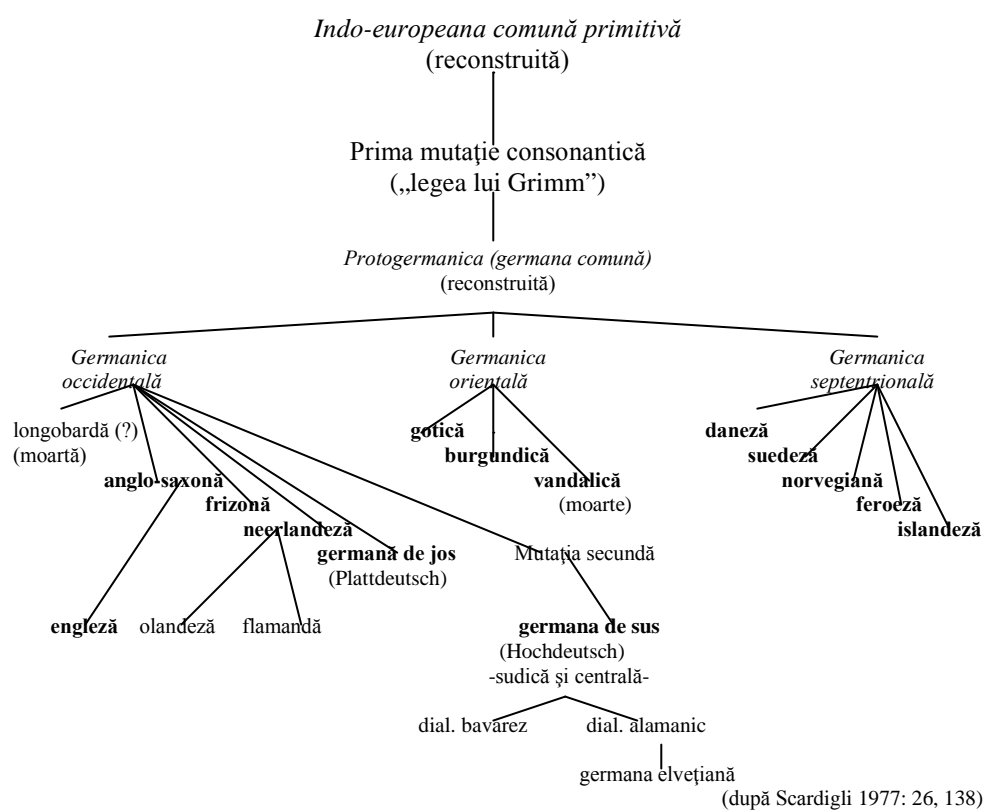
Înainte de a alege, pe cît posibil, un răspuns categoric, cel puțin la prima dintre aceste întrebări, se cuvine amintită ezitarea curentă a Antichității clasice în a plasa anumite etnii printre *germanici* sau printre *scitici*: Tacitus pomenea pe est-europenii **bastarni**, în paragraful final al monografiei sale, alături de *sarmați*, nefiind sigur de apartenența celor dinții la *germani*.

De asemenea, amestecul posibil dintre etnii de cele două stirpe: cazul *alanilor*, populație *scitică*, așadar *iranică*, din Orientul Europei, care a sfîrșit prin a fi fost **germanizată** în Occidentul continentului, a rămas notoriu.

Cît despre considerarea *anților* (sec. V-VII) ca *preslavi*, sînt neapărat de luat în seamă îndoielile foarte serioase exprimate de Musset 2002, II: 70.

1.4.1. În privința moștenirii așa-zicînd lingvistice a popoarelor și triburilor germanice antice, în afară de continuatoarele ei directe – limbile germanice – sînt de reamintit superstraturile lexicale germanice în limbile romanice și împrumuturile vechi germanice în slava comună.

Raporturile de ordin „genetic” dintre limbile germanice, mai vechi sau mai noi, s-ar putea reprezenta prin următoarea schemă arborescentă:

Unicul idiom germanic antic relativ bine atestat, un idiom „mort” de mult timp, este limba **gotică**, cunoscută grație prețioasei traduceri după *Evangelii* a episcopului arian al vizigoților, Wulfila (311-383 d. Hr.), resturi ale **goșilor crimeeni** fiind amintite în poema veche rusă *Сло-во о полку Игореве* („Cânt despre oastea lui Igor”), databilă în sec. XIII, și perpetuate în peninsula nord-pontică pînă în sec. XVI, cînd ambasadorul lui Carol Quintul la Constantinopol, flamandul Ogier Ghislain van Busbecq, a cules de la ei vreo 60 de cuvinte pe care le-a făcut apoi publice (Paris, 1589). Prin urmare, afirmația că această limbă „a pierit fără a lăsa urme către sfîrșitul secolului al VI-lea” (Musset 2002: 98; sublinierea îmi aparține, C.D.), trebuie privită cu o anumită rezervă sau formulată mai nuanțat: gotica nu s-a perpetuat sub o formă modernă, dar texte scrise în ea au rămas; în citatul reproduș după Musset, prin cuvîntul *urme* trebuie să se înțeleagă, așadar, „idiom(uri) descendent(e)” și nicidecum „atestări grafice” („urme scrise”), după cum s-ar putea înțelege la o lectură ingenuă, dar în totală contradicție cu realitatea.

O revizuire a schemei glotogenetice de mai sus a propus, pentru epoca invaziilor, E. Schwartz, în 1951; ea este rezumată de Musset 2002, I: 93. Altă schemă se poate vedea în Boyer 2002: 162-163 și alta în Vertemont 2000: 395.

Iar superstraturile lexicale germanice vechi din limbile romanice au constituit obiect de interes aprofundat în romanistică și, în această privință, sînt de amintit, cît de concis, reducînd totul sub formă de trimiteri la bibliografia în limba română a problemei, elementele lexicale:

- **germanice** în limbile *romanice*, în general (Iordan – Manoliu 1965: 270-277, mai ales 273-277, la p. 274: 2600 de vocabule după Meyer-Lübke; Manoliu-Manea 1971: 43-44; Tagliavini 1977: 223-228);
- **vandal(ic)e** (Manoliu-Manea 1971: 44) în graiurile *ibero-romanice* (Iordan – Manoliu: 274);
- **burgund(ic)e** în *franco-provensală* (Iordan – Manoliu 1965: *ibidem*, p. 276: circa 50 după Gamillscheg; Manoliu-Manea 1971: 44-45);
- **gotice** în limbile *iberice* (Manoliu-Manea 1971: 45) și în *italiană* (Tagliavini 1977: 229-230);
- **vizigotice** în graiurile *ibero-romanice* (Iordan – Manoliu, *ibidem*) și în cele *provensale* (Iordan – Manoliu: 274, 276: circa 130 după Gamillscheg);
- **suebice** în aceleași graiuri (Ibidem, *ibidem*);
- **ostrogotice** în *italiană* (Iordan – Manoliu, *ibidem*, 276: circa 70 după Gamillscheg);
- **longobard(ic)e** în *italiană* (Iordan – Manoliu, *ibidem*, 576: circa 300 după Gamillscheg; Tagliavini 1977: 230-236; Manoliu-Manea 1971: 45-46);
- **france** în *franceză* și *alte limbi romanice* (Iordan – Manoliu 1965: 274, 276: peste 500 după Gamillscheg; Manoliu-Manea 1971: 46-47);
- **francone** în *italiană* (Tagliavini 1977: 236-239);
- **anglo-saxone** în *franceză* și *italiană* (Manoliu-Manea 1971: 47);
- **baiuvare** în *italiană* (Tagliavini 1977: 239);
- **germanice** în *franceză* (Tagliavini 1977: 240-241, 242-243), în *spaniolă* și *portugheză* (Tagliavini 1977: 242);
- **germanice** în *română* (Densusianu 1901, reed. 1975: 228-229 [nu le admite]; tratatul IR, I, 1960: 682-782; Rosetti 1968: 239-243; Isbășescu 1969 în tratatul ILR, II, 368-370 [10 lexeme de posibilă sau probabilă origine **gepidă, gotică, longobardă, veche germană de sus**]; Tagliavini 1977: 244-245; Fl. Dimitrescu et al. 1978: 112-113, p. 113-115 privind influența germană medievală și pe cea modernă; Ivănescu 1980, după o simplă aluzie la elemente germanice în latina populară din diferite regiuni ale Imperiului roman, p. 165-166, se oprește tocmai la influența săsească, medievală, p. 498; o schiță de sinteză: Dominte 1990: 65-75, în special, cu privire la Antichitate, p. 65-71);
- **germanice** în *ladină* și în *sardă* (Tagliavini 1977: 245-247);
- elemente **normande**, tardive, în *franceză* (Manoliu-Manea 1971: 47);
- **toponime, antroponime și sufixe** de origine **germanică** în *limbile romanice occidentale* (Iordan – Manoliu 1965: 277).

Cît despre cele mai vechi elemente lexicale latine în limbile germanice, a se vedea Tagliavini 1977: 142 (§ 36 – în engleza veche), 142-143 (§ 37 – în germană).

1.5. Structura articolelor lexicografice și a definițiilor incluse în lista ce urmează, dependente de sursele exploatate, se prezintă în felul următor:

- pe primul loc stau, firește, lexemele românești, **cuvintele-titlu** fiind imprimate cu caractere **aldine**, iar **varianta principală** (considerată invariantă lexematică) este **subliniată cu o linie**; cu litere drepte, nesubliniate, sînt înregistrate în chip de cuvinte-titlu unele etnonime asupra cărora grevează incertitudini importante, de ordin formal sau

- semantic, ori referitoare la seminiții negermanice, dar strâns legate istoricește de acelea, sau la seminiții amestecate cu germanici;
- urmează precizarea, între paranteze rotunde, dacă etnonimul, în forma lui românească, este menționat în *lexicografia românească anterioară*, de fapt în MDE și/ sau DEX, ca și, în privința vechii române literare, în Chivu et al.;
 - după aceea vine, de asemenea între paranteze rotunde, *echivalentul vechi grecesc și/ sau latin* (implicit, *etimonul* clasic), cu precizarea, pentru cel din urmă, dacă este înregistrat și în două dintre principalele dicționare de tip latin-român (Nădejde, respectiv Guțu);
 - se înșiră, ca precizare bibliografică foarte elementară, *numele autorilor clasici* în operele cărora se întâlnește etnonimul vechi grecesc, respectiv latin;
 - se dă *definiția* semantică a termenului, articolul lexicografic cuprinzând precizări cu privire la încadrarea etnică, la localizarea geografică a populației corespunzătoare, date sumare de ordin onomastic (toponime și antroponime specifice: principalele localități de pe teritoriul populației în chestiune; nume de șefi locali), ca și alte date, în special de ordin istoric și etnografic, uneori susținute prin citate minimale – cu sublinieri aparținând compilatorului;
 - trimiterea la eventuala *variantă/ eventualele variante*, imprimată (-e) cu caractere *italice*;
 - în sfârșit, un număr de ordine, între croșete.

Variantele (alolexemele) sînt reluate în listă, la locul alfabetic corespunzător, ca intrări separate, dar, în general, fără repetarea elementelor de mai sus, ci numai cu simpla trimitere la articolul în care apare varianta principală sau originară (reamintesc că nu am reluat în articole distincte variantele românești învechite, din sec. XVII – XVIII).

Lista cuprinde un total de 218 articole lexicografice, la care s-ar mai putea adăuga ceva mai mult de 10 unități (extrase din sursă exclusiv cartografică, care le reproduce sub formele latine: 10 sînt menționate sub **2.1.1**, iar alte 3, sub **2.1.2**).

Din totalul menționat, *cele mai importante sînt în număr de circa 190, fiind vorba de puțin peste 100 de lexeme* (invariante) *cu 88 de alolexeme* (variante fonetice sau morfologice) *referitoare cu grad înalt de certitudine exclusiv la etnii vechi germanice*. Alte *25 de unități* cuprind etnonime *negermanice* (dar referitoare la etnii germanizate: 2 intrări), nume de etnii *mixte, celto-germanice*, în special din Gallia Belgica (8 intrări), etnonime cu *interpretări ambigue* (3) sau *neclare* (9) – germanici?, sau celți, traci ori sciti? -, *termeni „artificiali”*, *savanți* (3), și un *cuvînt grecesc* întîlnit, ca posibil nume de etnie germană antică, în bibliografia românească.

Cît despre *variante*, acestea sînt fie *fonetice*, ca: *aduatuci/ aduatuci* și *atuatuci*, *alaman(n)i/ aleman(n)i*, *cenni/ ucenni*, *chatti/ catti*, *frisi/ frizi* și altele, sau numai *grafice*, cum sînt: *cvazi/ quazi/ quadi*, *goți/ gothi* ș.a., ca și *morfologice*, de felul: *frizi/ frizieni*, *nervi/ nervieni*, *peuci/ peucini/ peuceni* etc.

Este posibil chiar ca unele variante să se datorească unor simple accidente grafice (erori de copist medieval sau de imprimare în ediții moderne); aici s-ar putea încadra: *astringi* (la Jordanes), față de *asdingi* și *astingi* (s-a înregistrat și varianta *hasdingi*), *burei* (în *Istoria Augustă*) față de *buri* ¹, *rogi* (la Jordanes) față de *rugî*, poate și unii dintre membrii seriei *hermunduri*, *hermonduri*, *hermundori*, *hermundoli*. Cît despre grafia *lancobarzi* (v. indicele la vol. II al traducerii românești din Strabon, ca și una dintre hărțile din anexa volumului, intitulată 2. *Dacia*), ea nu poate vădi altceva decît un gen de *lapsus calami* în procesul transliterării grafiei vechi grecești, alăturate, din indice, a etnonimului, după cum varianta, foarte rară, *marcommani* reprezintă o simplă transliterare după etnonimul vechi grecesc corespunzător.

Un pasaj îndeajuns de suspect, din acest punct de vedere, pare a se găsi în Ammianus Marcellinus, *Istoria romană* (cum s-a tradus în limba română titlul, fixat de editorii inițiali, *Rerum gestarum libri qui supersunt*), XXXIX, 5, 33, în care etnonimul *baiuri*, pe care nu l-am găsit și la alți autori și nu l-am înregistrat separat în lista pe care o comunic acum, ar putea fi o rescriere alterată a etnonimului *bavari*, prezent și el în același pasaj, și cu varianta tardivă *baiuvari*, iar *cantauriani*, menționat tot acolo, ar putea fi reflexul latinizării, cu „vitacism” – prin adaptare morfologică, cu sufix – a unei grafii vechi grecești a etnonimului *cantabri* (negermanic), în timp ce *cafavi* ar putea fi o grafie coruptă pentru etnonimul germanic *c(h)amavi*, prin posibil intermediar grafic vechi grecesc (literele grecești ϕ și μ fiind relativ apropiate ca aspect).

Nu am inclus în listă, ca variante, toate formele datorate, în traduceri românești, în mod evident unor *erori de imprimare* sau *neconforme cu ortografia română*. De primul tip sînt: **nahanarvali** (Tacitus, *Germ.*, XLIII, 2 și nota 95) vs **naharnavali** (pe harta însoțitoare a ediției române din Tacitus, *Opere*, I, 1958, unde se include *op. cit. supra*) vs **Naharvali** (pe harta din Tacitus, *Germ.*, ed. Fehrle-Hünnerkopf 1959, *apud* Scardigli 1977: 112-113), dintre care am reținut-o numai pe prima. De al doilea tip: **tubanți** (nota 50 la Strabon, *Geogr.*, VII, 1, 4 - din lat. **Tubantes**; v. și harta reproducă de Scardigli, *cit.*) și **tubafți** (Strabon, *Geogr.*, VII, 1, 4 - în text - și în indicele la volumul II al ediției române [1974] - din lat. **Tubatti**, cf. nota citată, sau din gr. Τουβάττιοι, cf. indicele citat), dintre care am reținut-o pe prima și am simplificat-o pe a doua, sub forma **tubați**, grafia cu *dublu Ț* nepărinđu-mi-se recomandabilă. Pentru a nu insista, din același punct de vedere, asupra *Geticii* lui Jordanes, în care abundă variantele grafice, între care și posibile alterări sau chiar contaminări între etnonime distincte produse probabil de către copiiști, ceea ce face ca unele nume de acest fel să fie cu greu interpretabile, respectiv – ca etniile corespunzătoare să fie foarte greu de identificat.

Nu am consacrat vreun articol termenului **butoni**, populație problematică – inclusiv în privința localizării, care apare numai la Strabon, *Geogr.*, indice (Gr. Βούτωνες), cu trimitere la VII, 1, 3 (loc însă în care citim **gutoni**, ca și în nota 19 la acest loc, cu precizarea: „În ed. Didot numele apare sub forma *Butoni*, desigur o coruptelă” pentru *gotoni*, strămoșii *goșilor*) și (cu semn de întrebare) pe harta însoțitoare a ediției române din 1974.

Observațiile imediat anterioare privesc editarea textelor clasice în versiune română. Cît despre scrierile românești vechi, un caz de aceeași natură găsim la Dimitrie Cantemir, în *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor* (1717), ed. Tocilescu 1901: 12 (*Predislovie*), anume *gurțilinghi* (v. și indicele aceleiași ediții, p. 673, col. II; același „etnonim” apare și în Cantemir 2003: 883). Este vorba, fără nici o îndoială, de **turțilinghi** sau **torțilinghi** (cf. **torcilingi** și **thorcilingi**, la Jordanes, *Getica*, XLVI, 242 și LVII, 291; **turcilingi**, în traducerea din Musset 2002), etnonim alterat fie prin greșeală de copist, fie – mai curînd - prin lecțiune editorială greșită (dat fiind că slovele chirilice **т**, originară, și **т**, substituentă, sînt foarte asemănătoare între ele). Comparația formei „corupte” cu cea corectă se sprijină pe argumentul că învățatul principe moldovean, primul istoric român de fapt, îl citează, între izvoarele sale, pe „Jornandis” *alias* Iordanes. De asemenea, *ghestoboși* (din *Istoria Țării Rumânești* a Stolnicului Constantin Cantacuzino, dacă atribuirea propusă de Iorga la 1901, în defavoarea atribuirii Spătarului Milescu de către Kogălniceanu, în secolul al XIX-lea, este corectă; v. și atribuirea acestei cronici lui Teodosie Veștemeanu, de către N. A. Ursu, spre finele sec. XX), evident pentru **costoboci**, este un lexem (sau numai o grafie chirilică?) ce pretinde o explicație de ordin fonetic, prin raportare la etimonul latin, explicație posibilă prin eventualitatea unui intermediar medio- sau neogrec, după cum arată terminația (africata dentală *ʃ* în locul oclusei velare latine clasice **c [k]** sau mai curînd al africaterii palatale populare **ci [č]**), ca și – întrucîtva – silaba inițială,

prin fonetică sintactică, în privința sonorizării consoanei velare inițiale, *g* în loc de *c* (și cu eventuală confuzie între ω , omega, și ϵ , epsilon, pe de altă parte).

Am făcut, de câte ori a fost cazul, precizări privind evitarea confuziilor cu etnonime moderne (de pildă, între **frizieni** – etnonim cu referent antic, și **frizoni** – etnonim cu referent modern), ca și aceea dintre posibilele omonime (**huri**¹ – germanici antici/ **huri**² – dacici/ **huri**³ – afrikanderi, etnonim modern; **marsi**¹ – etnonim italic/ **marsi**² – etnonim germanic antic). Am atras implicit atenția asupra sinonimelor, atât a celor parțiale, ca: **agrippineni** [politonom] și **ubii** [etnonim], cu referent demografic (cvasi)identific, cât și a celor totale, cum sînt: **chamavi** și **chaubi**, **greuthungi** și **ostrogoți**, **thervingi** și **vizigoți**.

Este locul aici pentru o remarcă privind „stilistica” traducerilor din perspectiva realităților istorice sau – în termeni semiotici – a referențialității, chestiune în care lingvistica și istoria sînt chemate „să-și dea mîna”. Din acest punct de vedere, confuzia dintre unele etnonimele moderne (de origine neogreacă, italiană ori franceză în română) și cele antice corespunzătoare (de origine latină) se arată a fi îndeajuns de jenantă în traducerea românească (2002) a excelentei sinteze franceze, în două volume, semnate de Lucien Musset, pe cît de erudită, pe atît de sobră, echilibrată și realistă în aproape toate celelalte privințe, consacrată marilor migrații de la limita dintre Antichitate și Evul Mediu (v. Bibliografia). Astfel, citim acolo, peste tot, *bavarezi* în loc de *bavari*, *danezi* î.l.d. *dani*, *frizoni* î.l.d. *frizieni* sau *frizi*, *thuringieni* î.l.d. *thuringi*; este, oarecum, ca și cînd s-ar folosi etnonimele *englezi* în loc de *angli*, *francezi* în loc de *franci* și *suedezi* în loc de *suioni*.

Am atras atenția, în definiții, asupra raporturilor de hiponimie. Lăsînd de o parte faptul că majoritatea etnonimelor înșirate în listă sînt hiponime în raport cu etnonimul **GERMAN(I)** – de aceea imprimat cu majuscule -, lucru oarecum de la sine înțeles, astfel de raporturi au fost puse în evidență în seriile: *herminoni*, *ingevoni*, *istevoni* față de **GERMANI**, *atmoni*, *peucini*, *sidoni* în raport cu **bastarni**, *atthuari*, *ripuar(ic)i* și *sal(ic)i* în raport cu **franci**, *c(h)atti*, *cvazi* (*quadi/ quazi*), *marcomani*, *semnoni*, *sicambri* (*sucambri/ sugambri*), *varini* în raport cu **suabi/ suebi**, *hari*, *heliși*, *helveconi*, *manimi*, *nahanarvali*, poate și *zumi*, în raport cu **lugi**, *iut(h)ungi* și *lentiensi* în raport cu **alaman(n)i/ aleman(n)i**, *mattiaci* în raport cu **c(h)atti**, *ostrogoți/ greuthungi* și *vizigoți/ thervingi* în raport cu **goți** etc., rămînînd neclar dacă *gam(a)brivi* ar fi un hiponim în raport cu *sugambri* sau un sinonim al aceluia. Nu am neglijat nici lărgirea semantică a unora dintre etnonime, ca **alaman(n)i** (în *Istoria Augustă* și la Ammianus Marcellinus) sau **quazi** (la Cassius Dio) pentru „totalitatea germanilor”, ori **peuceni/ peucini** pentru „totalitatea bastarnilor”.

1.6. Autorul acestei lucrări nu ignoră cîtuși de puțin faptul că nu este pentru prima dată cînd se acordă interes problemei readuse aici în atenție.

Literatura de specialitate, istorică și etnografică, îndeosebi de limba germană, nu a lăsat neexploatat acest domeniu. O amplă bibliografie a domeniului, actualizată de Stéphane Lebecq, se găsește la Musset 2002, I: 18-51, 59-86 și II: 11, 12-13, 14-15, 23-33, 34-35.

Ceea ce însă propune lucrarea de față pentru prima dată este o încercare de sinteză din perspectiva românească, în special lexicografică, asupra problematicii corespunzătoare.

2. Inventarul etnonimelor germanice antice și al variantelor lor

(Listă redusă la minimum de informații)

-**aduatici**; v. *aduatuci*, *atuatuci*. [1]

-**aduatuci** (Lat. **Aduatuci**, cf. Dicț. Guțu) (Cassius Dio); v. *aduatuci, atuatuci*. [2]

-**agrippineni** (Lat. **Agrippinenses**, cf. Dicț. Guțu) (Tacitus); v. *ubii*. [3]

-**alaman(n)i** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1667-1669: *alamani*, N. Costin) (Gr. med. *Αλαμάν(ν)οι*; Lat. **Alaman(n)i**, cf. Dicț. Guțu) (Cassius Dio, Ammianus Marcellinus; Eutropius; *Ist. Aug.*, Jordanes). Triburi germanice stabilite pe Valea Rinului. Nume folosit prin sinecdoca de tip *pars pro toto*, în loc de **germani**, la Ammianus Marcellinus. La începutul sec. III d. Hr. popoarele din Germania centrală se regroupează sub numele de **alaman(n)i** (Musset). Vor sfârși prin a fuziona cu *semnonii*, iar din a doua jumătate a sec. al IX-lea **alaman(n)i**, *bavari, franconi, saxoni, thuringi* se învecinează și se amalgamează tot mai mult (Scardigli). Numele lor, însemnând „toți oamenii”, pare a indica o origine compozită. Țara lor a luat în cele din urmă numele Suabia. Erau formați, poate, din **suevi, cvazi, teutoni** de pe Neckar, **charudi, eudusii**. Din sec. al IV-lea, numele a servit uzului extern, uzul intern preferând denumirea **suevi** (Musset 2002, I: 161). V. *aleman(n)i; iut(h)ungi, lentiensi*. [4]

-**alani** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *alani*, D. Cantemir, N. Costin, var. *elani*, N. Costin) (Lat. **(H)alani**) (Cassius Dio; *Ist. Aug.*, cap. *Antoninus Pius*; Ammianus Marcellinus; Jordanes). Trib *sarmatic* la origine (iranieni ieșiți din actualul Turkestan în sec. I d. Hr., din 226 s-au orientat spre V, închegînd un stat slab între Ural, Caucaz și Don); a încercat cu disperare, dar zadarnic, să se opună invaziei *hunilor*. Împinși, de la finele sec. al IV-lea d. Hr., și duși, parțial, de către *vizigoți și vandali*, pînă în Peninsula Iberică, în momentul sosirii lor acolo erau probabil integral **germanizați**. „Popor asociat destinului germanicilor” (în sec. al IV-lea – dovezi ale unor căsătorii între alani și **goți**, ca și puțin mai târziu, de pildă metisul Flavius Ardabur Aspar [m. 471], tutore al împăratului bizantin Leon I); rămășițe ale lor – agățate de flancul nordic al Caucazului: *oseții* (Musset, care, în vol. I, 2002: 117-118 și notele, dă o succintă și sobră sinteză asupra „aventurii” occidentale a alaniilor). Regii vandali s-au intitulat întotdeauna *rex uandalorum et alanorum*. Onomastică: Goar, Respendial, Sangiban, Candac. Toponime rămase de la ei: Allaines (Eure-et-Loire, Somme – în Franța). Un rezumat al relațiilor irano-germanice, în general, la Musset 2002, I: 101-102: „Stepa occidentală a fost mai întîi domeniul popoarelor iraniene, sciții, apoi, începînd cu secolul al IV-lea î. Hr., al sarmaților; în sec. al II-lea, roxolanii ocupă teritoriul dintre Don și Nipru, împingîndu-i pe rudele lor, iazigii, către bazinul panonic. [...] Dar acești iranieni se epuizează în războaie de poziție și sînt atacați din spate de nou-veniți, germanicii [...]. Totuși, un element de înnoire le este adus de tribul iranian al alaniilor [...]. Din secolul al III-lea înaintea erei noastre, se găseau, amestecați cu sarmații de la Dunărea de Jos, și niște germanici, bastarnii. În secolul al II-lea d. Hr., au fost întăriți cu nou-veniți care aparțineau grupului ostic, costobocii, apoi cu goții și acoliții lor. Acești germanici au trăit în simbioză cu iranienii; numeroase texte evocă, din secolul I, contactele între bastarni pe de o parte, sarmați și roxolani pe de alta [...]”. Cu privire specială la alani, Musset 2002, I: 117-118. V. *halani*. [5]

-**aleman(n)i**; v. *alaman(n)i*. [6]

-**ambroni** (Gr. v. *Ἀμβρόνεις*) (Strabon, Cassius Dio). Populație *gallică (celtică)*, antrenată de *cimbri* în invaziile **germanice** spre S, la finele sec. al II-lea î. d. Hr. Vor sfârși prin a fi asimilați de *saxoni* (Scardigli). [7]

-**ampsani** (Gr. *Ἀμψανοί*); v. *ampsiani, ampsivari, ansivari, camps(i)ani*. [8]

-**ampsiani**; v. *ampsani* etc. [9]

-**ampsivari** (Tacitus). Se vor contopi în cele din urmă cu masa *francilor* (Scardigli). V. *ampsani* etc. [10]

-**amsivarieni** (Musset 2002, I: 149). V. *ampsani* etc. [11]

-**angli** (cf. MDE, DEX; *inglez(esc)*, 1693, la Cantemir ș. a., cf. Dicț. Chivu et al., se referă la etnia contemporană autorilor) (Lat. **Angli(i)**, cf. Dicț. Nădejde; **Anglii**, cf. Dicț. Guțu) (Plinius, Tacitus, Gildas, sec. al VI-lea; Papa Grigorie cel Mare (590-604); Beda (673-735)). Populație **germanică** din ramura **ingevonilor**, mai mică, locuind la început, ca și *varinii și eudosii*, în Peninsula Cimbrică (Jutlanda sau Danemarca); enumerați ulterior printre *suebi*; regiunea lor de origine era în actualele Schleswig (coasta orientală) și Danemarca, iar numele le vine de la denumirea *Angel* „colț; unghi” a acelei regiuni. O parte dintre ei vor fi asimilați de *thuringi* (Scardigli), altă parte se vor instala,

împreună cu o parte dintre *saxoni*, în Britannia (Anglia, mai puțin în V și SV ei, și Scoția de Jos), probabil din a doua jumătate a sec. al V-lea. Vor dispărea cu totul de pe continent, lăsând locul **danilor, suionilor, frisilor și slavilor**. [12]

-**anglo-saxoni**. Termen savant (Lat. **Angli Saxones/ Saxones Angli**, Paulus Diaconus; **Angulsaxones**, Asser; engl. **Anglosaxons**, sec. al XVII-lea). *Anglii și saxonii*, plecați din S Jutlandei, au traversat Canalul Mîneicii colonizînd viitoarea Anglie prin a doua jumătate a sec. al V-lea d. Hr. [13]

-**anrivari** (Lat. **Anrivarii**) (Tacitus). Vecini ai *cheruscilor*, la N de *longobarzi*, locuiau între Weser și Elba. Vor sfîrși prin a fi absorbiți de *saxoni* (Scardigli). [14]

-**ansivari**; v. *ampsivari* etc. [15]

-**asdingi** (Lat. **Asdingi**) (Jordanes); v. *astingi, hasdingi* etc. [16]

-**astingi** (Cassius Dio). Populație *vandalică*, în relație cu împăratul Marcus Aurelius. Au devastat Dacia la un moment dat. Onomastică: Raptus, Raus, Visimar. V. *asdingi, hasdingi; silingi; vandali*. [17]

-**atmoni** (Gr.v. *Ἀτμονοί*) (Strabon). Trib *bastarn*, ca și *sidonii*, neatestat în alte izvoare și nelocalizat cu exactitate. Se pare că locuiau mai la V de *peucini* (aceștia fiind localizați în E actualei României). Au fost căutați prin Cehoslovacia și prin E **Germaniei**. V. *bastarni* etc. [18]

-**atthuari** (*franci ~*) (Ammianus Marcellinus). Trib *franc* din partea de N a Rinului; o expediție a împăratului Iulian contra lor a avut loc probabil în iulie-octombrie 360. V. *chattouaroi, chasuari*. [19]

-**atuatuci** (Lat. **Atuatuci**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar). Trib de origine *germanică* sau populație mixtă, *germano-belgică*, locuind în Belgium (Belgia), pe valea Mosei (Meusei) Superioare; vecini ai *nevilor*. Considerați uneori o ramură a *cimbrilor*. V. *aduatuci, aduatuci*. [20]

-**avioni** (Lat. **Aviones**) (Tacitus). Populație *germanică* mai mică locuind, ca și *reudignii, suardonii și nuitonii*, între Oder, Elba și Marea Baltică, enumerați ulterior printre *suebi*. V. *suebi*. [21]

-**bastarni** (cf. MDE; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *bastarni*, D. Cantemir) (Gr. v. *Βαστάρνοι*; Lat. **Bastarnae**, cf. Dicț. Nădejde; **Bastarnae/ Basternae**, cf. Dicț. Guțu) (Strabon, Tacitus, Plinius, Cassius Dio, Eutropius, *Ist. Aug.*, Orosius, Jordanes). Numiți și *peucini*, populație *germanică* emigrată, pe la sfîrșitul sec. al III-lea în.d.Hr., din N Carpaților, prin Galiția, pînă în Podolia păduroasă, în centrul Moldovei și în Basarabia. Risipiți între izvoarele Vistulei și gurile Dunării, *peucinii* fiind, de fapt, o ramură a lor, ce locuiau chiar la gurile Dunării. Carpații nordici erau cunoscuți, după numele lor, ca *Alpi Bastarnici*. Se pare că au trecut Dunărea, au devastat Moesia și au înaintat spre V, ajungînd în apropierea *dardanilor* și a *tribalilor*, apoi s-au îndreptat spre S, încercînd să treacă dincolo de Haemus (Balcani). Au înfrînt pe Caius Antonius în apropierea coloniei milesiene Histria. Onomastică: Deldo. V. *atmoni, peuceni, peuc(in)i, sidoni*. [22]

-**batavi** (cf. MDE, DEX) (Lat. **Batavi**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Tacitus, Cassius Dio, Ammianus Marcellinus). Trib *germanic* locuind în V actualei Olande. După alte surse: populație *celtică* cu nume *germanic*, locuind la E de Rin, stabilită ulterior în insula formată de Rhenus (Rin), Vahalus (Waal) și Mosa (Meuse), mai tîrziu extinzîndu-se spre S, în toată regiunea numită Batavia (Olanda actuală). Localități principale: Lugdunum Batavorum (Leyden), Batavodurum (probabil Dürstede de azi), Traiectus Rheni (Utrecht), Arenatium (Arnhem). Onomastică: Chariovalda. Canninefații erau o populație *batavă* din delta Rinului, în vecinătatea *frizilor*. V. *canninefați*. [23]

-**bavarezi** (Musset 2002); v. *bavari*. [24]

-**bavari** (DEX-S înregistrează numai **bavarez**, cu referent distinct, modern) (Ammianus Marcellinus). Ocupau, împreună cu o parte din *burgunzi*, actuala regiune retoromană din Elveția. Gruparea lor, ultima grupare germanică, ia naștere în sec. al V-lea d. Hr. (cf. Musset 2002: 97, care îi numește **bavarezi**, nume ce ar trebui rezervat unui referent modern). Vor sfîrși prin a fuziona cu *marcomanii*, iar din a doua jumătate a sec. al IX-lea se învecinează și fuzionează cu *alamanii, franconii, saxonii și turingii* (Scardigli). Probabil tot la ei se referă termenul **baiuri** (Ammianus Marcellinus) și desigur termenul medieval **baiuvari** (*vechii bavari*), denumind o populație plecată din Boemia care a trecut pasul Brennero, colonizînd în sec. al IX-lea – al X-lea regiunea italiană Alto Adige. V. *bavarezi*. [25]

-**belgi** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1718: *belghi*, D. Cantemir, N. Costin) (Gr. v. *Βέλγαι*; lat. **Belgae**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio, Ammianus Marcellinus). Amestec de triburi **germanice** și **celtice** din N Galliei, între Sequana (Sena), Marna și Rhenus (Rin); o parte dintre ei au migrat în Britannia. După Strabon erau împărțiți în 15 seminții, cele mai vestite fiind *bellovacii* (gr. v. Βελλοάκοι; lat. **Bellovaci**) și *suessionii* (gr.v. Σουεσιόνες; lat. **Suess(i)ones**). [26]

-**bructeri** (cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *bructeri*, D. Cantemir) (Gr. v. *Βρούκτεροι*; lat. **Bructeri**, cf. Dicț. Guțu) (Strabon, Tacitus). Populație **germanică** între Rura (Ruhr), Lupia (Lippe) și Amisia (Ems), pe malul stîng al celui din urmă; împărțită în **bructerii mari** (lat. ~ **majores**) și **bructerii mici** (lat. ~ **minores**). Locuiau la N de *marsi* și de *sugambri*. Se vor contopi în cele din urmă cu masa *francilor* (Scardigli). [27]

-**burei** (*Ist. Augustă*). Probabil populație **germanică** (nota 56 la cap. *Marcus Antoninus Philosophus* din *Istoria Augustă*). [28]

-**huri** ¹ (DEX-S înregistrează numai ceea ce în preambul am considerat a fi **huri** ³, lexem cu referent modern, total distinct) (Tacitus, Cassius Dio). Trib *sueb* locuind la izvoarele Vistulei și Oderului, numiți și **huri germanici** spre a se deosebi de *huri dacici* (**huri** ²). V. *suebi*. [29]

-**burgunzi** (cf. DEX-S; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *burgundi/ burgundioni*, D. Cantemir) (Lat. **Burgundiones**) (Ammianus Marcellinus, Jordanes: **Burgundiones**). Populație **germanică** menționată mai întâi de Pliniu cel Bătrîn, coborîtă din Scandinavia pe valea Vistulei, după care s-a îndreptat spre V, în sec. al IV-lea d. Hr. găsindu-se pe valea Rinului, iar în sec. al V-lea, aliată cu *romanii* împotriva *hunilor*, s-a stabilit pe valea Ronului. O parte din ei ocupau împreună cu *bavarii* actuala regiune retoromană din Elveția, statul lor întinzându-se treptat de la Geneva pînă la Marea Mediterană. Între 532-534 au fost înfrinți de *franci*, urmînd asimilarea lor la *franci* și la populația *romanizată* (Scardigli). Lat. **Burgundi** (patru-cinci atestări) sau **Burgundiones** (mai frecvent atestat), element al grupului **vindililor**, apar în sec. I în regiunea baltică; limba și tradițiile lor permit supoziția unei origini scandinave (cf. numele ținutului Borgund, pe Sognefjord, în Norvegia, și numele insulei baltice Bornholm, numită Borgundarholm în sec. al XIII-lea). Stabiliți la un moment dat în actuala Polonie, vor începe migrația spre V în sec. al III-lea. Fixați de Aetius în Galia Orientală, în fața *alamanilor*, dușmanii lor tradiționali. Limba lor pare să fi supraviețuit pînă în sec. al VII-lea, sentimentul „național” rămînînd puternic pînă în sec. al IX-lea (Musset 2002, I: 143-144, 145-146). [30]

-**campri** (Strabon). Triburi *suebe*. V. *gam(a)brivi; suebi*. [31]

-**campiani**; v. *ampsani* etc. [32]

-**campiani** (Gr. v. *Καμπιανοί*). (Strabon). Populație **germanică septentrională**, la Marea Nordului, poate aceeași cu *amps(i)anii, ampsivarii* sau *ansivarii*, din vecinătatea *caucilor*. V. *ampsani* etc. [33]

-**cannefatzi** (Lat. **Cannefates**) (Tacitus), sing.: *canninefas*. Onomastică: Gannascus. V. *batavi*. [34]

-**catthi** (*Ist. Aug.*, cap. *Marcus Antoninus Philosophus*); v. *chatti* etc. [35]

-**catti**; v. *chatti* [36]

-**cauci**; v. *chauci* [37]

-**caulci** (Gr. v. *Καοῦλκοι*) (Strabon). Populație **germanică septentrională**, la Ocean, poate aceeași cu *caulconii*. V. *caulconi*. [38]

-**caulconi** (Ptolemeu). Locuiau pe Elba inferioară. V. *caulci*. [39]

-**cenni** (Florus). Neam **germanic**, vecin cu *chatti*. Considerați uneori *celți* (cf. nota 49 la Cassius Dio, LXXVII, 14). V. *ucenni*. [40]

-**chamavi** (Lat. **Chamavi**) (Tacitus, Ammianus Marcellinus). Populație **germanică**, locuind, înainte de a lua locul *bructerilor*, între Yssel și lacul Flevo (Zuijdersee). Se vor contopi în cele din urmă cu masa *francilor* (Scardigli). V. *chaubi*. [41]

-**chasuari** (Lat. **Chasuarii**) (Tacitus). Locuiau pe malul Hasei, afluent al Emsului. V. *athuari* etc. [42]

-**chatti** (Gr. v. *Χάττοι*; lat. **Chatti/ Catti**, cf. Dicț. Guțu) (Strabon, Tacitus, Cassius Dio, Eutropius). Populație **germanică** de pe dreapta Rinului, în regiunea corespunzătoare actualelor provincii germane Hessen-Nassau și Oberhessen, originară într-un trib **germanic** aparținînd *suebilor* și locuind ambele maluri ale Oderului. Fiica regelui lor, căsătorită cu cheruscul Flavus, fratele lui

Arminius și fiu al lui Segimer. Capitala lor – Mattium, localizare nesigură, undeva la N de Oder. Ralierea lor la rebeliunea lui Lucius Antonius, contribuind la înrăutățirea situației de pe Rin, l-ar fi determinat pe Domitianus să încheie înainte de vreme ostilitățile cu Decebal. Onomastică: Actumerus, Ucromeros (Ucromiros). Se vor contopi în cele din urmă în masa *francilor* (Scardigli). V. *catti*; *mattiaci*; *suebi*. [43]

-chattouaroi (Gr. v. *Χαττουάριοι*) (Strabon). Populație **germanică** stabilită între fluviile Visurgis (Weser) și Amisia (Ems). Se vor contopi în cele din urmă cu masa *francilor* (Scardigli). V. *athuari* etc. [44]

-chattuari (Gr. v. *Χαττουάριοι*). În indicele la Strabon, *Geografia*, vol. II al versiunii române, p. 793, col. I, greșit: Chaturi. V. *athuari* etc. [45]

-chaubi (Gr. v. *Χαοῦβοι*) (Strabon). Populație **germanică** la Ocean, aceeași cu *chamavii* dintre Weser și Rin. V. *chamavi*. [46]

-chauci (Gr. v. *Καοῦκοι*; lat. **Chauci/ Chauchi/ Cayci**, cf. Dicț. Guțu) (Strabon, Plinius, Tacitus, Cassius Dio). Războinici **ingevoni** care populau *Germania nordică* lângă Ocean, între Elba și Weser, sau între Ems și Elba, la E de *frizi*; împărțiți, ca și *frizii*, în **chaucii mari** (lat. ~ **majores**) și **chaucii mici** (lat. ~ **minores**), se găseau, ca și aceia, în relații oarecum pașnice cu *romanii*, din care nu lipseau însă expediții de jaf în Gallia. Vor sfârși prin a fi asimilați de *saxoni* (Scardigli). La finele sec. al II-lea d. Hr. riveranii Mării Nordului au renunțat la numele de **chauci** pentru cel de *saxoni* (Musset). V. *cauci*; *saxoni*. [47]

-cherusci (Gr. v. *Χηροῦσκοι*; lat. **Cherusci**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Trib **germanic**, locuia între Weser (Visurgis), Elba (Albis), Aller și Harz; a stat în fruntea altor triburi **germanice** în luptele cu *romanii*. Șeful lor Arminius (Armenios, la Strabon), fiul lui Segimeros, l-a înfrânt și ucis pe generalul roman Quintilius Varus la Teutoburg, în 9 în. d. Hr., măcelărind cele trei legiuni de sub comanda aceluia; a ținut piept mult timp lui Germanicus. Treceți de romani pe malul stîng al Rinului. Avuseseră statutul de „aliați” ai romanilor. Rolul lor în viitoarea orientare a **Germaniei** ocupate a fost mai puțin important decât cel al *sugambrilor* din bazinul Rinului și al *suebilor* din valea Elbei. Onomastică: Charimerus, Iuguimer, Segestes, Segimundus, Thusnelda. Vor sfârși prin a fi absorbiți de *saxoni* (Scardigli). V. *herusci* [48]

-cimbri (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *țimbri*, D. Cantemir, N. Costin) (Gr. v. *Κιμβριοι*; lat. **Cimbri**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio, Eutropius, Ammianus Marcellinus). Trib **germanic** originar din Chersonesul *cimbric* (peninsula Jutlanda, actuala Danemarcă), de unde a coborât prin 120-115 în. d. Hr., unit cu *ambronii* (celți, care ar fi dat numele insulei Amrun) și cu *teutonii*, antrenînd pe *tigurini* și pe *toygeni* (neamuri helvetice), au invadat prin 112 în. d. Hr. Gallia, unde au rămas cam un an, după care au trecut în Provincia *romană* (fr. Provence, SE Franței), băfînd mai mulți generali *romani* (112-106 în. d. Hr.), și în Hispania (105 în. d. Hr.), de unde au revenit în Italia, prin N, după ce s-au separat de *ambronii* și *teutonii*, pentru a fi nimiciti de oastea *romană* în frunte cu Lutatius Catulus și cu Marius (156-86 în. d. Hr.), în luptele de la Aquae Sextiae (Aix-en-Provence) (102) și Vercellae (Vercelli), lângă Torino (101 în. d. Hr.). Onomastică: Teutobodus. Au dat numele localității Himmerland, de la S de Aalborg (Musset 2002: 95, n. 1). Considerați aceiași cu *cimmerienii* (Gr. v. *Κιμμεριῖοι*; lat. **Cimmerii**) (cf. Strabon, vol. III, indice). [49]

-condrusi (Lat. **Condrusi**) (Caesar). Mic trib de origine **germanică** din Belgium, de pe malul drept al Meusei (Mosa). [50]

-Corcontoi. Cuvînt grecesc. **Germani** (?) (Russu 1969: 107). [51]

-costoboci (Fine de sec. al XVII-lea [?]: *ghestoboși*, Const. Cantacuzino, *Ist. Țării Rumânești*, în *Cron. munt.*, ed. Gregorian-Stănescu, 1961, vol. I, p. 10; glosat la indice, vol. II, p. 454; absent din Dicț. Chivu et al.) (Lat. Costoboci) (Cassius Dio, *Ist. Aug.*, Ammianus Marcellinus). Neam **germanic** (cf. Cassius Dio, indice; v. și Musset: aparțineau grupului germanic ostic, întărind pe **bastarni**, în sec. al II-lea d. Hr.; împreună, ajung în Ahaia și Asia, la 166). Altă interpretare: populație *dacică* din N Moldovei de azi (cf. nota 56 la cap. *Marcus Antoninus Philosophus* din *Ist. Aug.*; v. și glosa din indicele la *Cron. munt.*, II, cit.). [52]

-cotini (Cassius Dio). Trib *celtic* locuind pe teritoriul de altădată al actualei Ungarii, în valea râului Gran (cf. nota 88 la Tacitus, *Germ.*). Altă sursă: neam **germanic** (cf. Cassius Dio, indice). [53]

-**cugerni** (Lat. **Cugerni**) (Tacitus). Populație **germanică** stabilită între *ubii* și *batavi*. [54]

-**cvazi**; v. *quadi* etc. [55]

-**dacringi**; v. *lacringi* [56]

-**dani** (cf. Dicț. Chivu et al.: 1717, *dani*, D. Cantemir; *danezi*, la același autor, se referă la etnia contemporană lui, cf. it. *danese*) (Lat. med. **Dani**) (Jordanes). Locuitori din „insula” Scandza (Scandia: actuala Peninsula Scandinavă), „din același neam” cu *ostrogoții*, *scandzii* și alții, care nu păreau autorului a fi fost **germanici** (cf. *Getica*, III, 23-24). Apar la un moment dat în insulele daneze, în locul *herulilor* (Musset, care îi numește chiar danezi, etnonim ce ar trebui rezervat etniei moderne corespunzătoare). V. *danezi*. [57]

-**danezi** (Musset); v. *dani*. [58]

-**dulgubni** (Lat. **Dulgubnii**) (Tacitus). Populație **germanică** locuind la S de *langobarzi* și la N de *cherusci*, pe râul Alara (Aller). [59]

-**eburoni** (Gr. v. *Εβουρόνες*; lat. **Eburones**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Cassius Dio). Trib de origine **germanică** (după unii – neam gallic), locuind în Belgium pe ambele maluri ale Meusei și întinzându-se pînă la Rin. Orașul lor - Atuatuca, probabil actualul Tongres sau Limbourg. Altă interpretare: neam *gallic*, la apus de *nervi*, în Pădurea Arduenna. Nimiciți într-o expediție punitivă de către Caesar, care i-a așezat în locul lor pe *tongri*. Numele **eburonilor** nu mai apare în izvoare după 53 în. d. Hr. [60]

-**eudosi** (Lat. **Eudoses**) (Tacitus). Populație **germanică** mai mică locuind, ca și *anglii* și *varinii*, în Peninsula *Cimbrică*, enumerați printre *suebi* sau *suevi*. V. *suebi*. [61]

-**fosi** (Lat. **Fosi**) (Tacitus). Populație **germanică** necunoscută din alte surse. [62]

-**franci** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *franchi/ franți*, D. Cantemir) (Lat. **Franci**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu) (Eutropius, *Ist. Aug.*, Ammianus Marcellinus). Confederație a **germanilor** de NV. La începutul sec. al III-lea d. Hr., triburile **germanice** opuse *limesului* Rinului Inferior formează poporul **francilor** (Musset). Din sec. al IV-lea se distingeau două grupuri: **francii ripuari**, de pe malurile Rinului (dar denumirea apare în surse istorice tocmai în sec. al VIII-lea), și **francii salii**, pe malurile mării. Vor asimila în cele din urmă pe *amsivari*, *chamavi*, *chatti*, *bructeri*, *tencteri* ș.a. (Scardigli). Regrupare a unor populații diverse de pe Rinul Inferior, printre componenții probabili ai sintezei fiind *chamavii*, *bructerii*, *amsivarienii*, *chaturarii*, *chattii*, *sicambri*, mai puțin probabili: *tencteri*, *usipeți*, *tubanți*, unii *batavi* (Musset 2002, I: 149), *chamavii*, *bructerii* și *hessienii* formînd grupuri aparte (*op.cit.*: 150). Ocupînd la început regiunea Rinului de N, fac, din sec. al III-lea, incursiuni în Gallia. La 358 se stabilesc în NV viitoareii Franțe și centrul actualei Belgii, unde sînt așezați de împăratul Iulian. Din 406 se extind în întreaga Belgie și după 486-487 în tot N și centrul Galliei, pînă la Loara, care îi despărțea de *vizigoți*. La 486 înving armatele generalului roman Syagrius, ocupă Somme și Loara, înființînd Neustria („țara nouă”) care se va alătura Austrasiei („țara de răsărit”). Ia naștere regatul *Francia*, sub Clovis, din dinastia Merovingiană, care se creștinează la 496. **Francii** adoptă *latina* ca limbă de cult și de cancelarie, în această limbă fiind scrisă *Lex Salica*. Pe la 507 Gallia cădea sub **franci**. În sec. al VI-lea ajung la Pirinei și înfrîng pe *burgunzi* (534), ocupă Provența și regiunea Dauphinay, iar la 536 unesc întreaga Gallie sub forma regatului lor. **Francii** lui Carol cel Mare vor înfrînge, cîteva secole mai tîrziu, pe *longobarzii* din N Italiei, la chemarea Papei Ștefan al II-lea, și-i vor obliga să plătească tribut. Spre deosebire de *goți*, **germanici orientali**, migratori tipici, **francii**, ca și alți **germanici occidentali**, s-au caracterizat prin expansiune progresivă, *scandinavii* situîndu-se, din acest punct de vedere, între unii și ceilalți. Numele lor pare să derive dintr-o rădăcină însemnînd „îndrăzneț, curajos” (cf. nor. *frekkri*), după Isidor din Sevilla (sec. al VII-lea) și Ermold cel Negru (sec. al IX-lea), apud Musset 2002, I: 149 și n. 1. V. *atthuari*, *ripar(ic)i*, *sal(ic)i*. [63]

-**franconi** (*franco-germani* – termen savant). **Franci** rămași în Germania după scindarea Imperiului lui Carol cel Mare, care, din a doua jumătate a sec. IX, se învecinează și se amestecă tot mai mult cu *almanii*, *bavarii*, *saxonii* și *thuringii* (Scardigli). [64]

-**frisi**; v. *frizi*, *frizieni* [65]

-**frizi** (**Frizoni** – absent din MDE și DEX ca etnonim – este numele etniei actuale, moderne, din Arhipelagul Frisic) (Lat. **Frisii**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu) (Tacitus, Cassius Dio, Procopiu). Trib **germanic** stabilit în N actualei **Germanii**, între Zuydersee și Ems, pe țărmul Mării Nordului. Se învecinau la V cu *chaucii*, fiind împărțiți, ca și aceia, în **frizii mari** (lat. ~ **majores**) și **frizii mici** (lat. ~ **minores**). Erau în relații oarecum pașnice cu *romanii* până la anul 41. Au fost înfrinți de Drusus. Vor fi participat, un număr dintre ei, la *colonizarea germanică* a Britanniei (a doua jumătate a sec. V), alături de *angli*, *saxoni* și *iuți*. Cei rămași pe continent vor fuziona în cele din urmă cu *batavii* (Scardigli). „**Germanici** ai mării”, ca și saxonii (Musset, care îi numește chiar **frizoni**, nume ce trebuie rezervat etniei moderne corepunzătoare). Onomastică: Malorix, Verritus. V. *frisi, frizieni*. [66]

-**frizieni**; v. *frizi* etc. [67]

-**frizoni** (Musset); v. *frizi* etc. [68]

-**gamabrivi** (Gr. v. *Γαμαβριβοι*) (Strabon, Tacitus). Trib *sugambri* sau poate alt nume pentru *sugambri*, o populație **germanică** stabilită în V **Germaniei**. V. *gambrivi, sugambri*. [69]

-**gambrivi**; v. *gamabrivi, sugambri*. [70]

-**gautigoți** (Lat. Gauthigoth) (Jordanes). Neam neidentificat, trăind în „insula” Scandza, cu nume de *rezonanță germanică*, despre care Jordanes lasă a se înțelege (*Getica*, III, 24) că nu ar fi fost totuși *germanici*. Aceiași cu (lat.) **Gautae**, menționați în SE Peninsulei Scandinave pe harta ce însoțește ediția germană Fehrle – Hünnerkopf, Heidelberg, 1959, a *Germaniei* lui Tacitus? V. *gauți*. [71]

-**gauți** (*Ist. lumii în date*, 1972: 49, col. a II-a) – trib germanic din regiunea scandinavă, alături de *suioni*. Probabil aceiași cu **goeții**. V. *gautigoți?*, *goeți*. [72]

-**gepizi** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1701-1750: *g(h)epidi*, Const. Cantacuzino, D. Cantemir, N. Costin) (Lat. **Gepidae**, cf. Dicț. Nădejde; pe harta din Tacitus, *Germ.*, ed. Fehrle – Hünnerkopf, Heidelberg, 1959: lat. **Gepidi**) (Jordanes). „Dintre aceste trei corăbii, una, cum se întâmplă de obicei, mergând mai încet, se spune că a dat numele neamului, fiindcă în limba lor leșe se numea gepanta” (Jordanes, *Getica*, XII, 95). Făceau parte din grupul *germanilor orientali*, foarte apropiați de *heruli*, după Jordanes, dar deveniți independenți de aceia. O parte dintre ei, incorporați de *huni*. După o perioadă de migrații s-au stabilit în Dacia, în sec. al V-lea. Bătuți de *longobarzi*, în alianță cu *avarii* (567), aveau să-și încheie existența politică înainte de sec. al VII-lea (Scardigli). Onomastică: Fastida, Ardarc. Popor satelit, dar autonom, al goților (Musset 2002, I, 120). [73]

-**GERMANI** (cf. MDE, DEX) **ANTICI** (cf. Dicț. Chivu et al.: 1667-1669: *gherman*, -i, M. Costin, Const. Cantacuzino, D. Cantemir, N. Costin ș.a.) (Lat. **Germani**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu; gr. v. *Γερμανοί*) (Caesar, *RG*, XI-XXVIII; Strabon, *Geografia*, VII, 1, 1 – 4, 2, 4; 3, 13; Tacitus, *Germ.*, IV – XXVII: descriere și obiceiuri, XXVIII – XLVI: înșirarea semințiilor; Cassius Dio, XXXVIII, 35, 2; 45-50; XXXIX, 47, 1; 49, 1-2; LXXI, 3, 5; Eutropius; *Ist. Aug.*; Jordanes). Triburi *indo-europene* populând inițial, în sec. al II-lea - I în. d. Hr., un vast teritoriu, cuprins între Rin, Oder, Dunăre și S Scandinaviei. Strabon (*Geogr.*, VII, 1, 2) scria că s-au numit așa din cauza asemănărilor cu *celții*, cu care puteau fi considerați frați (lat. *germani* „gemeni”). Tacitus (*Germ.*, II, 3) scria că cei dintâi care s-au numit **germani** au fost *tungrii*, izgonitorii *gallilor* din zona de N a Rinului, și că de la aceia denumirea s-a extins la toți **germanicii** antici. H. Hubert, *Les Germains*, în „L'Evolution de l'Humanité”, Paris, 1952: 24-32, susține că denumirea **germani**, dată de *romani*, putea fi o poreclă cu înțelesul „vecini”. Denumirea **germani**, fără etimon clar, va fi fost receptată de *romani* prin intermediar *celtic* (Scardigli 1977: 115, n. 1). Cassius Dio folosea în permanență etnonimul *celți* cu referire la triburile **germane**, păstrând numele *galli* pentru locuitorii Galliei (și numind *celți* pe *galli* numai în XXXIX, 49, 2). Apar în istorie sub denumirea *alamani* la Ammianus Marcellinus, XVII. **Germania** (Γερμανία) – la Strabon, *Geogr.*, VI și VII; la Cassius Dio, XLVII, XLIX, LIII, 12, 6: ~ **Inferior** (până la oceanul din dreptul insulelor *britannice*), ~ **Superior** (începând de la izvoarele Rinului), LIV, LV, LVI, LVII, LIX, LX, LXIII, LXIV, LXV, LXVI, LXVII, LXVIII, LXXI, LXXII, LXXVII, LXXIX; la Tacitus, *Ist.*, I, 49; la Eutropius, VI, VII, VIII; la Ammianus Marcellinus: ~ **Inferioară** și **Superioară** (XV, 11, 6), ~ **Prima** și **Secunda** (XV, 11, 7-8). Wôthanaz (germ. Wotan, nord. Ódhinn) – zeul magiei și al victoriei; Tiu (Tiuz, Ziu, Tyr) – zeu al războiului, după alții – al dreptului și al adunărilor; Thunraz (Donar, Thôrr) – zeul tunetului; Njôrdhr (nord., considerat zeiță,

Nerthus, de către Tacit), Freyr și Freyja – divinitățile războiului și ale fecundității (Musset). Germanii nu construiau temple pentru divinitățile lor. Purtau arme chiar la masă, ca și parții. Onomastică: Ariovistus, Mallobaudes. În conflicte cu ei: Caesar, Octavianus Augustus, Germanicus, Titus Flavius Domitianus, Marcus Aurelius, Aurelianus ș.a. Devin mercenari în armata romană, ajungând să formeze garda personală a împăratului. Alți învățați antici care s-au referit la ei: Posidonios din Apameea, Sallustius, *Istorie*, III (pierdute), Plinius cel Bătrân, *Războaiele cu germanii* (în 20 de cărți, pierdută), Aufidius Bassus. Diviziunea **germanilor**, după Plinius, *Naturalis Historia*, IV, 99, 1: 1) **Vandili: Burgundiones, Varinnae, Charini, Gutones**; 2) **Ingvaeones: Cimbri, Teutoni, Chauci**; 3) **Istiaeones/ Isthaeones** (proximi Rheno): **Sicambri** etc.; 4) **Hermiones** (mediterranei): **Suebi, Hermunduri, Chatti, Cherusci**; 5) **Peucini: Basternae**. La Tacitus, *Germ.*, apar împărțiți în trei ramuri: 1) **istevoni**: probabil *angravari, batavi, bructeri, chamavi, chasuari, marsi, mattiaci, menapi*, morini (?), *nemeți, nervi, sugambri, tencteri, treveri, triboci, tungri, usipeți, vangioni*, la limita dintre aceștia și **herminoni** aflându-se *chattii și cheruscii*; 2) **ingevoni**: probabil *angli, avioni, chauci, eudesi, heruli, suardonii, teutoni, varini*, poate și *frisi și rugi*; 3) **herminoni**: probabil *dulgubni, hermunduri, langobarzi, marcomani, nariști, quazi, semmoni, suebi*, apoi, poate, *bastarni, buri, gotoni, hari, helveconi, lugi, naharvali, vandili*. „**Germanicii** din păduri” – cea mai mare parte a celor de pe teritoriul Germaniei actuale (Musset). O diviziune savantă, din epoca modernă: **Germani occidentali** (corespunzând, în privința Antichității, *istevonilor*), **orientali** (corespunzând celor menționați la urmă printre *herminoni*) și **septentrionali** (corespunzând, pentru Antichitate, *ingevonilor*); cu aplicare la **germanii moderni**, această clasificare este reflectată în tabelul genealogic al limbilor *germanice*, din preambul. [74]

-**goeti** (*Ist. lumii în date*, 1972: 70, col. I, sub anii 1134-1150) – popor *scandinav* din sud (forma originală: **götar**), care prin fuziunea cu nordicii *sveari*, din Uppland (Suedia), aveau să dea naștere, în Evul Mediu, poporului *suedez*. V. *gauți, gautigoți?, sveari*. [75]

-**gothoni**; v. *gotoni* etc. [76]

-**gothi**; v. *goți* [77]

-**gotoni** (Lat. **Gutones**) (Tacitus, Strabon). Populație **germanică** de pe malul drept al Vistulei inferioare, la Marea Baltică; sînt strămoșii *goților*. Onomastică: Catualda. V. *gothoni, gutoni*. [78]

-**goti** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1682: *got(th)*, -i, Dosoftei, Ureche, M. Costin, Const. Cantacuzino, Corbea, N. Costin; 1700: *gottean*, Corbea; *gottesc*, Corbea, Cantemir; *goțasc*, Corbea; 1717: *gotthesc*, Cantemir) (Lat. **Gothi**, cf. Dicț. Guțu). (Eutropius, Ammianus Marcellinus, Jordanes). Locuitori ai „insulei” Scandza (Scandia = peninsula Scandinavia), nu păreau lui Jordanes (*Getica*, III, 24) a fi fost **germanici**. Împărțiți în două ramuri: *greuthungii (ostrogoții)* și *thervingii (vizigoții)*. Numiți și *sciți*, împreună cu tot felul de neamuri de la N de Dunăre. „**Germanici** din stepe” (împreună cu vecinii lor), cf. Musset. Au pustiit și desființat regatul Bosporului (întemeiat în sec. al V-lea în. d. Hr., protejat de regii din Pontus după sec. al II-lea în. d. Hr., sub protectorat *roman* din sec. I în. d. Hr.). Primul lor contact cu imperiul roman a avut loc în Dacia, sub Gordian al III-lea. Trecînd Dunărea au invadat și au ocupat Scythia Minor (Dobrogea) și Moesia. Au format la Dunăre un stat federat al Romei (c. 332-c.375). În 382 capătă de la *romani* dreptul de a se stabili între Dunăre și Balcani. **Goții** numiți **minori (vizigoții)**, învățați carte de preotul Wulfila (Jordanes, LI; Scardigli, 1977: 129). În Jordanes, *Getica*, X, 65-66, XI, 67-72, XII, 73-78, sub numele de **goți** referirile se fac, de fapt, la *geți și daci*, confundați unii cu ceilalți (cf. și V, XI-XIII). Onomastică: Ermanarich, Filimer, Gebrich, Theodat, Valia, Vithiges. Alte referiri la ei, la Isidorus, Hieronymus, Ambrosius, Cassiodorius, Paulus Orosius, Idacius, Zosimus, Socrates. „Două popoare scandinave din Evul Mediu poartă nume care par să-l amintească pe cel al goților, gutar-ii din Insula Gotland și götar-ii din Götaland (jumătatea meridională a vechii Suedii). Nici un argument decisiv nu permite departajarea acestor presupuși veri [...]. Dialectele din cele două regiuni (nordice) nu au nimic de-a face cu limba gotică aparținînd grupului răsăritean al limbilor germanice” (Musset 2002, I, 119 și nota 1). V. *gothi; ostrogoți, vizigoți*. [79]

-**greuthungi** (Ammianus Marcellinus) sau **ostrogoți**, ramură a **goților**, alături de *thervingi* (*vizigoți*). Onomastică: Vithericus. Numele lor ar însemna „oameni de pe țărături”, cf. Musset 2002, I, 120 și nota 1. V. *ostrogoți*. [80]

-**gutoni**. În indicele la Strabon, *Geografia*, vol. II al versiunii române, p. 789, col. I, greșit: Butoni, cu trimitere la cartea VII, I, 3, dar în text etnonimul este corect. V. *gotoni* etc. [81]

-**halani** (*Ist. Aug.*); v. *alani*. [82]

-**hari** (Lat. **Harii**) (Tacitus). Din seminiția *lugilor*, așezați undeva între Vistula și Oder. V. *lugi*. [83]

-**haruzi** (Lat. **Charudes**) (Caesar). Trib **germanic**, originar din Chersonesul *cimbric* (Jutlanda); pe timpul lui Caesar se stabiliseră între Rin, Main și Dunăre. [84]

-**hasdingi**. Trib de *vandali*; apar în sec. al III-lea la Dio Cassius, fără îndoială între Vistula Superioară și Nistrul Superior. După numele lor s-a desemnat familia regală. Între sec. al III-lea – al V-lea, existență paralelă, dar separată de a silingilor (Musset 2002, I: 118, 137 și n. 2). V. *asdingi*, *astingi*; *silingi*; *vandali*. [85]

-**heliși** (Lat. **Helysii**) (Tacitus). Din seminiția *lugilor*, așezați undeva între Vistula și Oder. V. *lugi*. [86]

-**helveconi** (Lat. **Helvecones**) (Tacitus). Din seminiția *lugilor*, așezați undeva între Vistula și Oder. [87]

-**herminoni** (Tacitus): Una dintre cele trei mari ramuri de **germani**, alături de *ingevoni* și *istevoni*; erau **germanii** „cei mai dinlăuntrul țării”. [88]

-**hermioni** (Musset 2002, I, indice: 309/ I). V. *herminoni*. [89]

-**hermunduri** (Gr. v. *Ἑρμόδοροι*); v. *hermunduri* etc. [90]

-**hermundori**; v. *hermunduri* etc. [91]

-**hermundoli** (Jordanes); v. *hermunduri* etc. [92]

-**hermunduri** (Lat. **Hermunduri**, cf. Dicț. Guțu). (Strabon, Tacitus, Cassius Dio, *Ist. Aug.*). Populație **germanică suebică**, așezată între Elba (Albis) și Dunăre (Danubius), la S de Harz, în Turingia de azi, în NE Bavariei actuale, la E de *chatti*. Vor sfârși prin a fi asimilați de *thuringi* (Scardigli). V. *hermundori*, *hermundoli*, *hermunduri*; *suebi*. [93]

-**heruli** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: (*h*)*eruli*, D. Cantemir) (Lat. **Heruli**, cf. Dicț. Guțu) (Ammianus Marcellinus, Jordanes). Triburi **germanice**, originare din insulele daneze, ajunse în ținuturile nord-pontice și stabilite ulterior pe valea Rinului; unii s-au înrolat în trupele auxiliare *romane*. Istoricul și generalul Deuxippus, în fruntea unei armate de *atenieni*, a învins pe **heruli**, considerată a fi fost o populație *scitică*. Nu păreau lui Jordanes a fi fost **germanici**. Incorporați de *huni*. După unii istorici, lor le aparținea Odoacru, care l-a detronat pe ultimul împărat *roman* de Apus, Romulus Augustulus. Deranjați de expansiunea francă, încearcă să-și asigure alianța vizigoților. Vor pieri în confruntarea cu ostrogoții lui Teodoric, lăsați de împăratul bizantin Zenon să invadeze Italia. După începutul sec. al VI-lea nu se mai aude de ei (Musset 2002: 112; 175). Numele lor explicat de Jordanes prin etimologie populară (*Getica* XXII, 117: „locuind lângă Maeotida, în niște ținuturi mlăștinoase, pe care grecii le numesc *ele*, au fost numiți *eluri*”). Acest nume ar fi însemnat „oameni”, dacă e corectă punerea lui în relație cu forme de tipul anglo-sax. vechi *erl* „om”, al norrenului *jarl* „nobil”, engl. *earl* „conte” (Scardigli 1977: 114-115). [94]

-**herusci**; v. *cherusci* [95]

-**hessieni** (Musset 2002, I: 150). Termen savant, modern. Grup de **franci**. [96]

-**ingaeoni** (Musset 2002, I, indice: 309/ II). V. *ingevoni*. [97]

-**ingevoni** (Tacitus). A doua mare ramură a **germanilor**, pe lângă *herminoni* și *istevoni*; erau **germanii** „cei de către Ocean”. „Riveranii Balticii Occidentale și ai Mării Nordului la est de Weser [...], care vorbeau neîndoiește *nordseegermanisch* a lingviștilor” (Musset 2002, I: 176). [98]

-**ingvaeoni** (Musset 2002, I, indice: 309/ II). V. *ingevoni*. [99]

-**istevoni** (Lat. **Istaevores**, cf. Dicț. Guțu) (Tacitus). A treia mare ramură a **germanilor**, pe lângă *ingevoni* și *herminoni*. [100]

-**iuthungi** (Ammianus Marcellinus). „Parte a *alamannilor* de la frontierele italice”. Împreună cu *alamanii*, *marcomanii* și *vandalii*, amenințau Pannonia pe la 270 d. Hr. Aurelianus, înainte de a deveni împărat, a luptat contra lor în Italia de N. V. *alamani*; *iutungi*. [101]

-**iutungi**; v. *iuthungi* [102]

-**iuți** (Lat. **Jutae**). Probabil un trib *francic* de la Rinul de Jos, originari din insulele daneze, unde apar la un moment dat în locul *herulilor*; sînt un popor **germanic** „încă foarte misterios” (Musset), venit în Britannia să-i ajute pe ceilalți *celți* împotriva atacatorilor *picți* și *scoți*. S-au așezat, în pofida rezistenței *britonilor*, în Kent, Southern Hampshire și în insula Wight, pe la anul 450. Beda Venerabilul (731), scriind despre colonizatorii **germanici** ai Britanniei, menționa pe (lat.) **Saxones**, **Angli** și **Jutae**. (Iarovici 1973: 12). Musset 2002, I: 177 și n. 1 – 178, se întreabă dacă termenul desemna „un amestec **franco-saxon**”, amintind că unii autori disting, în existența lor, o fază nordică, cu adevărat **iuță** (sfîrșitul sec. al V-lea și începutul sec. al VI-lea), urmată de o fază **francă**, suprapusă (de la 525 pînă pe la 560). Tot istoricul francez amintește că în textele literare în engleza veche sînt menționați obscurii (engl. v.) **geatas**, punîndu-și întrebarea dacă aceștia pot fi identificați cu **iuții** sau cu **götarii** din Suedia meridională. Cei ce vor fi rămas pe continent s-au topit în unitatea daneză. [103]

-**lacringi** (Cassius Dio; *Ist. Aug.*). Populație (probabil) **germanică**. V. *dacringi* [104]

-„**laeti**” (Musset 2002, I, indice: 310/ I). V. *leți*. [105]

-**lancobarzi** (Gr. v. *Λαγκόβαρδοι*, indice la Strabon, vol. II); v. *longobarzi* etc. [106]

-**landi**; v. *lanzi* [107]

-**langobardi** (Lat. **Langobardi**, cf. Dicț. Guțu). (Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Populație **germanică** originară din Scandinavia, al cărei nume însemna „bărbi lungi”. Pe timpul expediției lui Tiberius (5 d. Hr.) se afla pe Elba inferioară, în regiunea care încă se numea în Evul Mediu **Bardengau** („ținutul **longobarzilor**”). Este forma veche a numelui **longobarzilor**. V. *longobarzi* etc. [108]

-**lanzi** (Gr. v. *Λανδοί*) (Strabon). Populație **germanică** nementionată de alți autori. Unii critici ai textului strabonian au propus înlocuirea acestui nume cu acela al *marșilor*. V. *landi* [109]

-**latobici** (Lat. **Latovici/ Latobrigi**, neam celtic, cf. Dicț. Guțu). Populație **germanică** locuind pe malul drept al Rinului, la N de *tulingi*, aproape de izvoarele Dunării. [110]

-**lemovi** (Lat. **Lemovii**, a nu se confunda cu **Lemovices**, *celți* din Aquitania, cf. Dicț. Guțu). Vecini ai *rugilor*, locuiau pe țărmul Mării Baltice. [111]

-**lentiensi** (Ammianus Marcellinus). Triburi **germanice**. V. *alaman(n)i* [112]

-**leți** (Lat. **Laeti**, cf. Dicț. Nădejde). (Ammianus Marcellinus). Populație **germanică** de pe valea Rinului; o parte a ei, supusă de *romani* la finele sec. al III-lea, a fost strămutată în N actualei Franțe, cu statut de semilibertate. În 361, ostași **leți** se găseau înrolați sub comanda lui Gomoarius, pe care Constantius I-a trimis să oprească înaintarea lui Iulianus prin strămoșii Succi. [113]

-**liți** (Musset 2002, I: 152, 234, 244, 278; indice: 310/ I). V. *leți*. [114]

-**longobardi**; v. *longobarzi* etc. [115]

-**longobarzi** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1667-1669: *longobardi/ longovardi*, D. Cantemir, N. Costin). În cursul șederii pe Elba au avut contacte cu **chaucii** (strămoșii **saxonilor**). La început s-au aflat pe malul stîng al Elbei, la N de *semnoni*, dar au fost împinși de *romani* pe malul drept. Venind din Silezia au trecut prin Pannonia și au fost, la început, încorporați de *huni*. După prăbușirea *hunilor* au bătut, în alianță cu *avarii*, pe *gepizi* (567). Presați de *avarii*, trec la 568 în Italia de N (Veneția, Milano), în provincia care se va numi **Lombardia** și pe care o vor stăpîni aproape două secole, extinzîndu-se treptat peste toată Italia de N și centrală. Supuși unei influențe *gotice*. Spre 750 cuceresc Ravenna și întorc armele contra Romei. Înfrinți de *francii* chemați de Papa Ștefan al II-lea, plătesc tribut. La 774, Carol cel Mare ocupă Pavia, capitala lor, și le înglobează ținutul în Imperiul său. Pînă pe la 1000 vor fi asimilați de populația *romanică* locală (Scardigli). Conform tradiției instituite după ocuparea Italiei de către ei: ar fi coborîți din Scandinavia (*Scadanan*), ar fi trecut în *Golaida* sau *Scoringa* (țărmul de S al Mării Baltice?), unde s-au numit o vreme **winniles**, apoi au ajuns în *Mauringa* (pe Elba?). „Poporul germanic cel mai feroce prin sălbăticia sa” (Velleius Paterculus, apud Musset 2002, I: 166). V. *lancobarzi*, *langobardi*, *longobardi*. [116]

-**lugi** (Lat. **Lugii**) (Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Mare populație din E **Germaniei**, situată în bazinul superior al Oderului (Viadua), în vecinătatea *vandalilor*, în Silezia, și uneori chiar identificată cu *vandalii*. După alte surse, locuiau de-a lungul Vistulei; considerați strămoși ai

polonilor (leșilor). Aliați utili lui Domițian pentru a-i ține în frâu pe *suebi*. V. *lui*, *lygi*; *hari*, *helveconi*, *heliși*, *manimi*, *mugiloni* (?), *nahanarvali*, *zumi*. [117]

-**lui** (Gr. v. *Λούιοι*); v. *lugi* etc. [118]

-**lygi**; v. *lugi* etc. [119]

-**manimi** (Lat. **Manimi**) (Tacitus). Din seminția *lugilor*, locuiau undeva între Vistula și Oder. V. *lugi*. [120]

-**marcomani** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *marcomani*, D. Cantemir). (Lat. **Marcomani/ Marcomanni**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio, Eutropius, *Ist. Aug.*, Ammianus Marcellinus, Jordanes). Populație **germanică** de origine *suebică*, așezată la început la S de Main, apoi, după anul 8 în. d. Hr., în Boemia, pe malul Elbei. Au luptat, sub regele lor Marobodus, contra *romanilor*, apoi s-au aliat cu ei contra lui Arminius. L. Domitius Ahenobarbus, atacându-i, angajează primul contact cu *germanii de E*. Pedepsiți de T. Flavius Domitianus pentru că-i refuzaseră sprijinul în campania din Dacia. Ajung, împreună cu cvazii, la Veneția, în 166. Înfrinți de Marcus Aurelius la 172. Regele **marcoman** Ballomarios cerea pace de la M. Iulius Bassus, guvernatorul Pannoniei. Împreună cu *alamanii*, *itutungii* și *vandalii* amenințau Pannonia pe la 270. Vor sfârși prin a fuziona cu *bavarii* (Scardigli). Onomastică: Ballomarios, Battarios. Falsa identificare **marcomanni** = **nortmanni** (sec. al IX-lea) s-ar putea datori lui Raban Maur, prin etimologie populară (apropiere de toponimul *Danemarca?* – apud Musset 2002, II: 189). V. *marcomanni*, *marcommani*. [121]

-**marcomanni**; v. *marcomani*, *marcommani*. [122]

-**marcommani** (Gr. v. *Μαρκόμμανοί*); v. *marcomani*, *marcomanni*. [123]

-**marsaci** (Lat. **Marsaci**) (Tacitus, Cassius Dio). Populație **germanică** învecinată cu *canninefații*, locuind între gurile râurilor Mosa (Meuse) și Scaldis (Escaut). [124]

-**marsi**² (Gr. v. *Μαρσοί*; lat. **Marsi**², omonim cu **Marsi**¹ – neam din Latium, cf. Dicț. Guțu) (Strabon, Tacitus). Populație **germanică** locuind între Ruhr (Rura) și Lippe (Lupia). Onomastică: Mallovendus. V. *marsigni* (?); *marși* [125]

-**marsigni** (Lat. **Marsigni**) (Tacitus). Poate aceeași populație ca și *marsii*²; locuiau în Silezia. V. *marsi*² (?). [126]

-**marși**; v. *marsi*² [127]

-**mattiaci** (Lat. **Mattiaci**, cf. Dicț. Guțu) (Tacitus). Ramură a *chattilor* locuind pe malul drept al Rinului, la S și E de muntele Taunus. Capitala lor era Mattium, unde se găseau și apele minerale Aquae Mattiacae sau Fontes Mattiaci (Wiesbaden). V. *chatti*. [128]

-**maurusi** (Tacitus). Numele unei populații **germanice** problematice. [129]

-**menapi** (Gr. v. *Μενάπιοι*; lat. **Menapii**) (Strabon, Tacitus). Populație a provinciei *Germania Inferior*, așezată între râul Scaldis (Escaut) și Marea Nordului, pe cursul inferior al Mosei, la S de *batavi* și la E de *morini*. Capitala lor era *Castellum Menapiorum* (Cassel). [130]

-**morini** (Gr. v. *Μορίνοι*) (Strabon, Tacitus). Populație belgică locuind pe țărmul Mării Nordului, în fața Britanniei, la Pasul Calais (Fretum Gallicum), la N de *ambiani* și de *atrebați* (celtici). Localități importante: Taruenna (Therouanne), Itius Portus sau Gesoriacum, numit mai târziu Bononia (Boulogne). [131]

-**mugiloni** (Gr. v. *Μουγίλωνες*) (Strabon). Populație **germanică** învinsă de *marcomani*, nemenționată de alți autori. Făceau parte probabil dintre *lugi*. V. *lugi*. [132]

-**nahanarvali** (Lat. **Nahanarvali**) (Tacitus). Din seminția *lugilor*, locuiau undeva între Vistula și Oder. V. *lugi*. [133]

-**narisci** (Lat. **Narisci/ Naristi**) (Tacitus). Populație **germanică**, colonizată de *romani*; locuiau în Bavaria de SE, între Boemia și Dunăre. V. *nariști* [134]

-**nariști** (Cassius Dio); v. *narisci* [135]

-**nemeti** (Lat. **Nemetes**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Tacitus). Trib **germanic** de pe malul stîng al Rinului, locuind între *vangioni* și *triboci*. Noviomagus (azi Spira) era capitala lor. [136]

-**nervi** (Gr. v. *Νερόβιοι*; lat. **Nervii**). (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Populație mixtă *germano-belgică* (**germanică**, de cultură *celtică*) locuitoare între Sambre și Escaut; teritoriul ei corespundea provinciilor Heinaut și Namur. Situată între *menapi* și *atrebați* la V, *tungri* la E, *viromandui*

și *remi* la S și Oceanus Germanicus (marea Nordului) la N. Orașele lor principale erau Camaracum (Cambrai), Turnacum (Tournai), Bagacum (Bavai). V. *nervieni*, *neuri*. [137]

-**nervieni**; v. *nervi*, *neuri*. [138]

-**neuri** (Lat. **Neuri**, cf. Dicț. Guțu (*neam scitic*); probabil semintție slavă, cf. Nistor 1997: 38); v. *nervi*, *nervieni*. [139]

-**nothoni** (nota 321 la Strabon IV, 3, 4); v. *nuitoni*. [140]

-**nuitoni** (Tacitus). Populație germanică mai mică locuind, ca și *reudignii*, *avionii* și *suardonii*, între Oder, Elba și Marea Baltică (enumerată printre *suebi*). V. *nothoni*. [141]

-**obii** (Cassius Dio). Populație germanică; a trecut Dunărea împreună cu *langobarzii*. [142]

-**ostrogoți** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *ostrogotthi*, Cantemir) (Lat. **Ostrogothae/Ostrogothi**, cf. Dicț. Guțu) (Jordanes) sau **greuthungi** (Ammianus Marcellinus). Ramură a **goților**. „(...) erau conduși de **Ostrogota**, de la numele lui sau de la faptul că se aflau în Orient, au fost numiți **ostrogoți**, iar ceilalți – *vizigoți*, adică din partea occidentală” (Jordanes, *Getica*, XIV, 82). Onomastică: Ermenrichus (Hermanarichus, la Jordanes), Theodemir, Theodoric, Thorismund, Valamir, Videmer. Aparțineau grupului *germanic oriental*. După dispariția statului **goților** de la Dunăre, federat al Romei (332-375), **ostrogoții** rămân sub stăpânirea *hunilor* până la 454, apoi pleacă spre Europa centrală. Conduși de Teodoric, înfrîng, după mai multe lupte (483-493), pe Odoacru și intră în stăpânirea Italiei de N, unde găesc pe *taifalii* aduși acolo de împăratul Grațian în a doua jumătate a sec. al IV-lea. Statul lor nord-italic e înfrînt de generalul bizantin Belisarius (553) și dispăre din istorie, iar **ostrogoții** care mai rămăseseră în N Italiei vor fi asimilați de *longobarzi* (Scardigli). Glosa „goții din est” abandonată timp de o generație în favoarea glosei „goții strălucitori” începe să recâștige terenul pierdut, cf. Musset 2002, I, 120 și nota 1. V. *goți*; *greuthungi*. [143]

-**peuceni**; v. *peuci*, *peucini*. [144]

-**peuci** (Ammianus Marcellinus); v. *peuceni*, *peucini*. [145]

-**peucini** (Gr. v. *Πευκῖνοι*; lat. **Peuceni/Peucini**, cf. Dicț. Guțu) (Strabon, Tacitus, *Ist. Aug.*). Confundați uneori cu totalitatea neamului *bastarni*, nu erau altceva decât o ramură a *bastarnilor* locuind la gurile Dunării. V. *bastarni*; *peuceni*, *peuci*. [146]

-**quadi**; v. *cvazi*, *quazi*. [147]

-**quazi** (cf. MDE; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *cvadi*, D. Cantemir) (Gr. v. *Κοβάδοροι*; lat. **Quadi**, cf. Dicț. Guțu). (Tacitus, Cassius Dio, Eutropius, *Ist. Aug.*, Ammianus Marcellinus, Jordanes). Populație germanică din neamul *suebilor*, vecinii *marcomanilor* și aliații acestora în lupta contra *romanilor*. Locuiau în Moravia și/ sau în Slovacia, iar o parte dintre ei – pe teritoriul actualei Ungarii. *Osii* și *cotinii* (*negermanici*) le plăteau tribut. Pedepsiți de T. Flavius Domitianus pentru că îi refuzaseră sprijinul în campania din Dacia. Ajung, împreună cu marcomanii, la Veneția, în 166. Înfrînti de împăratul Marcus Aurelius Antoninus la 174, doi ani după înfrîngerea *marcomanilor*, în al doilea război zis „germanic”. Formațiunea lor politică era un regat clientelar al Romei. Etonimul este folosit cu sensul lărgit „germanic” de către Cassius Dio, LXXI, 11. Onomastică: Ariogaesus, Furtius, Gaiabomarus, Galabonarus, Vannius. V. *cvazi*, *quadi*. [148]

-**reudigni** (Lat. **Reudigni**) (Tacitus). Populație germanică mai mică, locuind, ca și *avionii*, *suardonii* și *nuitonii*, între Oder, Elba și Marea Baltică; au intrat în liga *suebilor*. V. *suebi*. [149]

-**ripaur(ici)**. (Jordanes). Trib al *francilor*, ca și *sal(ici)* și *athuarii*. Grupul **francilor** de pe Rin, mai puțin coerent decât cel al **salienilor** și fără denumire veche. Numele **ripuari**, dat de istoriografia modernă, este impropriu. „Cosmograful din Ravenna”, compilator pe la 475-480, menționa o *Francia Rinensis*: malurile Rinului de la Mainz la Nijmegen, valea râului Moselle de la Toul la Koblenz, valea inferioară a Meusei etc. (Musset 2002, I: 150). V. *franci*. [150]

-**rugi** (cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *rughi*, Cantemir) (Lat. **Rugii**, cf. Dicț. Guțu) (Tacitus; la Jordanes: și **rogi**). Populație germanică al cărei nume a fost pus în legătură cu numele insulei **Rügen**. Locuiau, ca și *lemovii*, vecinii lor, între Vistula și Oder, pe țărmul Mării Baltice. Făceau parte din grupul *germanic oriental*. În parte, incorporați de *huni*. Aveau să-și încheie existența politică înainte de începutul sec. al VII-lea (Scardigli), pierind, împreună cu **herulii**, **scirii** și

turcilingii lui Odoacru, în confruntarea (493) cu ostrogoții lui Teodoric, lăsați de împăratul bizantin Zenon să invadeze Italia (Musset 2002: 112). [151]

-**sal(ici)** (Ammianus Marcellinus). Ramură a *francilor*, locuiau în ținutul Rinului inferior, de unde au pătruns în Gallia de N în sec. al IV-lea d. Hr. Numele **salienilor** apare mai întâi într-un discurs al împăratului Iulian către atenieni, alături de **chamavi**; apoi figurează în denumirile diferitelor corpuri auxiliare din *Notitia dignitatum*. Legea lor, *Lex Salica*, era aplicată la origine tuturor **francilor** dintre „Pădurea carboniferă” și Loara (deci excluzându-i pe **francii** de pe Rin, pe **chamavi** și alte triburi mici) (Musset 2002, I. 150). V. *franci*, *salieni*. [152]

-**salieni** (Musset 2002, I: 53/ III, 150); v. *sal(ici)*. [153]

-**saxoni** (cf. MDE, DEX; *sacsoni*, *sacsonesc*, 1701-1750, Const. Cantacuzino, D. Cantemir, cf. Dicț. Chivu et al., se refereau la etnia contemporană autorilor, v. „sacsoni, adecă sasi”, la Cantacuzino; totuși, atestarea din 1717, la Cantemir, și cea de la N. Costin, după același dicționar, se referea la etnia antică) (Lat. **Saxones**, cf. Dicț. Guțu) (Ptolemeu, Eutropius, Ammianus Marcellinus, Jordanes). Menționați prima dată de Ptolemeu, în sec. al II-lea d. Hr., „poate o ramură [...] a **chaucilor**” (Musset). Colonizatori **germanici** ai Britanniei, menționați de Gildas (sec. al VI-lea). „**Germanici** ai mării”, alături de **frizi** (Musset, care-i numește pe cei din urmă **frizoni**). Veneau dintr-o regiune de la N Elbei, numită actualmente Holstein. Paulus Diaconus scria despre (lat.) **Angli Saxones** sau **Saxones Angli**, cronicarul Asser îl numea pe regele Alfred *Rex Angulsaxonum*. **Saxonii** rămași pe continent, pentru a fi distinși de cei care invadaseră Britannia, erau numiți (lat.) *vetuli Saxones* „vechii saxoni” de către Beda (731) – care menționa ca invadatori pe (lat.) **Saxones**, **Angli** și **Jutae** -, respectiv (anglo-sax.) *Ealdsaxnan* de către regele Alfred. Cîteva grupări tribale în Britannia menționează Musset 2002, I: 181: *haestingas* „oamenii lui Haesta” (Sussex), *hrodhingas* (Essex). O dată cu cele trei neamuri par să fi traversat Canalul Mîneei și o parte din *frizi*. (Iarovici 1973: 12). La limita sec. al II-lea – al III-lea d. Hr., riveranii Mării Nordului au renunțat la numele **chauci** în favoarea numelui **saxoni** (Musset 2002: 97). Ansamblul **saxonilor** s-a mărit prin absorbirea *cheruscilor*, *angrivarilor*, *ambroilor*, *caucilor* și a altor neamuri mărunte. Cei care vor fi rămas pe continent, împreună cu altă parte a *frizilor*, la gurile Rinului și ale Meusei, pe locurile părăsite de *francii sali*, aveau să se sustragă influenței *germane medievale*. Din a doua jumătate a sec. al IX-lea, se vor apropia tot mai mult de *alamani*, *bavari*, *francoi* și *thuringi* și se vor amesteca cu aceștia (Scardigli 1977: 134-135, 138). V. *chauci*. [154]

-**scandzi** (Jordanes, căruia nu-i păreau a fi **germanici**). [155]

-**sciri** (Lat. **Sciri/ Scyri**) (Jordanes) **Germani** din grupul oriental (ostic). Spre finele sec. al III-lea în. d. Hr. ajunseseră în zona Mării Negre, fiind multă vreme asociați cu bastarnii, apoi ajung la Dunărea Mijlocie; ultimii dintre ei par să fi ajuns în Bavaria (Musset 2002: 111, n.2). Incorporați ulterior de către *huni*. Neamului lor ar fi aparținut, de fapt, Odoacru. Aveau să-și încheie existența politică înainte de începutul sec. al VII-lea (Scardigli), pierind, împreună cu *herulii*, *rugii* și *turcilingii*, în luptele cu *ostrogoții* lui Teodoric, pe care împăratul bizantin Zenon îi lăsase să invadeze Italia (Musset 2002: 112). V. *skiri*. [156]

-**sedusi** (Caesar). Trib **germanic**, vecin cu *marcomanii*, cu *vangionii* la N, și cu *nemeții* la V. [157]

-**segni** (Caesar). Mic trib de origine **germanică**, locuitor în Gallia belgică, pe valea superioară a râului Ourthe, la S de *condrusi*. [158]

-**semnoni** (Gr. v. *Σέμνονες*; lat. **Semnones**) (Strabon, Tacitus, Cassius Dio) [a nu se confunda cu *senonii*, numele a două populații *gallice*]. Populație **germanică**, cea mai puternică seminție *suabă*, așezată între Elba și Oder, la S, și Frankfurt pe Oder, la N. Sînt strămoșii *șvabilor* de astăzi. Vor sfîrși prin a fuziona cu *alamanii* (Scardigli). V. *suebi*. [159]

-**sibini** (Gr. v. *Σιβῖνοι*) (Strabon). Populație **germanică** așezată între Wartha și Oder. V. *sidini* [160]

-**sicambri** (Lat. **Sicambri**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu). (Tacitus). Populație **germanică** din neamul *suebilor*, locuia în dreapta Rinului, în ținutul Ruhr, între Köln (Colonia) și Lippe. Înfrinți de Tiberius și de Drusus, au fost transferați pe malul stîng al fluviului. V. *sucambri*, *sugambri*; *suebi*. [161]

-**sidini** (Lat. **Sidini**); v. *sibini* [162]

-**sidoni** (Gr. v. Σιδώνες) (Strabon). Trib *bastarni*, ca și *atmonii*, neatestat la alți scriitori și nelocalizat cu exactitate. Se pare că locuiau mai la V de *peucini*, undeva în E României actuale. Au mai fost căutați prin Cehoslovacia și prin E **Germaniei actuale**. V. *bastarni*. [163]

-**silingi**. Trib de *vandali*, menționați de Ptolemeu pe teritoriul actualei Silezii, căreia i-au dat numele. Au dus, între sec. al III-lea – al V-lea, o existență paralelă cu *hasdingii*, dar separată (Musset 2002, I. 137 și n. 2, 138). V. (*h*)*asdingi*, *astingi*; *vandali*. [164]

-**sitoni** (Tacitus). Neam **germanic** din vecinătatea *suionilor*. [165]

-**skiri** (Musset); v. *sciri*. [166]

-**suardoni** (Tacitus). Populație **germanică** mai mică locuind, ca și *reudignii*, *avionii* și *nuitonii*, între Oder, Elba și Marea Baltică, socotiți printre *suebi*. V. *suebi*. [167]

-**suavi** (Jordanes). Onomastică: Riciarius, Remismund. V. *suebi*, *suevi*. [168]

-**sucambri** (Cassius Dio); v. *sugambri* etc. [169]

-**suebi** (Gr. v. Σόββοι; lat. **Suebi**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio, Eutropius, Ammianus Marcellinus). Numele generic al mai multor triburi **germanice**, locuitoare de la Marea Baltică spre V și spre S, între Elba (Albis), Oder (Viadua) ori chiar Vistula și Dunăre. Cele mai importante triburi de **suebi** erau: (*si*)*camprii* (pe malul drept al Rinului, între Sieg și Ruhr), *chattii* (pe ambele maluri ale Oderului), *marcomanii* (mai întâi – între Rin, Main și Dunăre, mai târziu – stabiliți în Boemia), *suebii propriu-ziși* (pe malurile Oderului, în Prusia centrală). Nomazi inițial, au luat forma unui popor organizat prin crearea uniunii de triburi (prin sec. al III-lea în. d. Hr.). Se pare că au populat malul nordic al Dunării superioare, apoi s-au extins în **Germania** centrală și de N. Spațiul principal al **suebilor** a fost în SV **Germaniei**, între Rin, Elba, Vistula și Dunăre. Acel teritoriu s-a numit mai târziu al **șvabilor** (nume provenit din cel al **suebilor**). O ramură a lor fusese lăsată de Drusus, fiul lui Tiberius, să se așeze în N Pannoniei (19 d. Hr.). În liga **suebilor** au mai intrat și alte seminții **germanice**, contopite ulterior cu **suevii**, ca *hermundurii*, *reudignii*, *eudosii*, *nothonii*, *anglii* și poate chiar *semnonii*. Unii **suebi**, ca *marcomanii*, *cvazii* și *burii*, au ocupat teritoriul de mai târziu al întregii Cehoslovacii, întinzându-se și mai departe, de-a lungul Carpaților, până în N Daciei. **Suebii** din **Germania** au fost învinși definitiv de *romani*, sub comanda lui Drusus, în 9 în. d. Hr. Pe timpul lui Domitianus o ramură a lor a făcut o incursiune în Pannonia. Făceau parte din grupul *germanilor occidentali*. Cei rămași pe locurile de baștină au fost încorporați, la un moment dat, de către *huni*. Mai târziu, o parte dintre ei s-a așezat în NV extrem al Hispaniei. V. *suavi*, *suevi*; *huri*¹, *chatti*, (*si*)*campri*, *marcoman(n)i*, *quazi*; *angli*, *eudosi*, *hermunduri*, *nuitoni*, *reudigni*, *semnoni*, *suardoni*, *varini*. [170]

-**suedezi** (Musset). Traducătorul folosește, după modelul autorului, acest etnonim modern cu referire la locuitorii antici ai teritoriului actual al Suediei. V. *suioni*, *sveari*. [171]

-**suetidi** (Jordanes). Neam neidentificat, cu nume de rezonanță *veche germană*, trăind în „insula” Scandza (Scandia); nu păreau lui Jordanes a fi fost **germanici**. [172]

-**suevi** (Lat. **Suevi**, cf. Dicț. Nădejde) (*Ist. Aug.*, Jordanes). Onomastică: Maroboduus, Alaric, Huimund. V. *suavi*, *suebi*. [173]

-**sugambri** (Gr.v. Σόγγανβοι; lat. **Sugambri**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabo; **sicambri** – la Tacitus, **sucambri** – la Cassius Dio). Populație **germanică**, așezată pe malul drept al Rinului, în afara Imperiului *roman*, între Westerwald, Lippe (Lupia) și Köln (Colonia Agrippinensis). Sub conducerea lui Maelo, însoțiți de *usipeți* și de *tenceri*, au trecut Rinul și au produs mari pagube în teritoriul *roman*. O campanie contra lor pe timpul lui Augustus, alta, încheiată victorios, a lui Claudius, contra lor și a *chattilor*. Au avut un rol mai important decât *cheruscii* în orientarea viitoare a **Germaniei** ocupate de *romani*. Onomastică: Baitorix. V. *sicambri*, *sucambri*. [174]

-**suioni** (Lat. **Suiones**, cf. Dicț. Guțu; **Sueones**, cf. Scardigli 1997: 117, dar **Suiones**, la p. 119) (Tacitus). Numele colectiv al populațiilor **germanice** din Scandinavia; strămoșii *suedezilor*. [175]

-**sveari** (*Ist. lumii în date*, 1972: 70, col. I; Musset 2002, II: 96; la p. 95, forma originală: **svear**) – popor antic *scandinav*, nordic (în Uppland, Suedia), din fuziunea cărora cu *goeții*, din sud, aveau să rezulte *suedezii*, în Evul Mediu. [176]

-**taifali** (Ammianus Marcellinus). Neam **germanic**, popor satelit al goșilor, dar autonom (Musset 2002, I, 120). [177]

-**tencheri** (Lat. **Tencheri**, cf. Dicț. Guțu) (la Caesar – **tenchteri**; Tacitus, Cassius Dio). Trib **germanic** care pe vremea lui Caesar trăia pe malul drept al Rinului, între Ruhr și Stieg. Nu se știe unde au locuit înainte de a se fi stabilit pe malul Rinului. Vecini cu *usipeții*, la S de *bructeri*. Se vor contopi în cele din urmă cu masa *francilor* (Scardigli). V. *tencheri*. [178]

-**tenchteri** (Caesar); v. *tencheri*. [179]

-**tervingi**; v. *thervingi* etc. [180]

-**teutoni** (cf. MDE, DEX) (Gr. v. *Τετόνες*; lat. **Teutoni/ Teutones**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Eutropius, Ammianus Marcellinus). Trib **germanic** originar de pe țărmurile Mării Baltice și din insulele *daneze*. Au invadat Gallia împreună cu *cimbrii*. Nimiciți de Marius în luptele de la Aquae Sextiae (Aix-en-Provence) (102 în. d. Hr.) și Vercellae (Vercelli) (101), pe când încercau să pătrundă în Italia de N prin pasurile Alpilor Occidentali. Ar fi dat, poate, numele localității Ty, din împrejurimile Thiested-ului (Musset 2002: 59, n. 1). Din punct de vedere etimologic: „cei reușiți” într-o *teuta* („adunare”, cf. gotic. *thiuda*) comună, termen receptat de *romani* prin intermediar *celtic*, sau direct – dar auzit rău (Scardigli 1977: 115 și n. 1). [181]

-**thervingi** (Ammianus Marcellinus, Eutropius) sau **vizigoți**, ramură a **goșilor**, alături de *greuthungi* sau *ostrogoți*. Onomastică: Athanaricus. Numele ar însemna „oameni din pădure” (taigaua rusă sau pădurile din Carpați?), cf. Musset 2002, I, 120 și nota 1. V. *tervingi*, *vizigoți*. [182]

-**thorcilingi** (Iordanes LVII, 291: **Thorcilingorum**). V. *torcilingi*, *turcilingi*. [183]

-**thuringi** (cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *thuringhi*, D. Cantemir, nu erau totuși locuitorii contemporani ai Turingiei, cum glosează dicționarul citat, ci etnia antică, din moment ce autorul îi pune alături de *marcomani* și de *bructeri*) (Lat. **Thuryngi**) (Iordanes). Locuitori ai „insulei” Scandza (Scandia), dintre multele și feluritele neamuri ale căreia Ptolemeu ar fi numit doar șapte (cf. *Getica*, III, 19); excelau în cai frumoși. Iordanes nu pare a-i fi considerat **germanici**, scriind că neamurile din Scandza sînt „mai mari la trup și la suflet decît **germanii**” (*Getica*, III, 24). Onomastică: Herminefred. Vor asimila în cele din urmă pe *hermunduri*, *angli* și *varini*. Din a doua jumătate a sec. al IX-lea, se apropie din ce mai mult de *alamani*, *bavari*, *franconi* și *saxoni* și se amestecă cu ei (Scardigli). Au „preluat stafeta” de la *hermunduri* în sec. al IV-lea d. Hr. (Musset, unde apare etnonimul **thuringieni**). V. *hermunduri*; *thuringieni*. [184]

-**thuringieni** (Musset 2002, I: 97, 155, 164); v. *thuringi* etc. [185]

-**tongri**; v. *tungri*. [186]

-**torcilingi** (D. Cantemir, 1717: *gurțilinghi* [sic], apud Chivu et al., s.v. *heruli*) (Lat. **Thorcilingi**) (Iordanes, și: **Thorcilingi**): „[...] Odoacru, regele **torcilingilor**, avînd cu sine pe *sciri*, *heruli* și alți auxiliari din diferite neamuri, a ocupat Italia și, după ce l-a ucis pe Orestes, l-a alungat din domnie pe Augustulus, fiul acestuia, pe care l-a condamnat la exil în Castelul Lucullanum din Campania” (*Getica*, XLVI, 242). Aveau să piară, împreună cu *herulii*, *rugii* și *scirii* lui Odoacru, la 493, în luptele cu *ostrogoții* lui Teodoric, cărora împăratul bizantin Zenon le dăduse mîna liberă spre invadarea Italiei (Musset 2002: 112, unde sînt numiți **turcilingi**). Var. *thorcilingi*. [187]

-**treveri** (Gr. v. *Τρηόυροι*; lat. **Treveri/Treviri**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Populație de origine **germanică** - după unele surse: mixtă, *gallo-germanică*, iar după altele: exclusiv *gallică* - din Belgium, locuia între Rin și Maas, pe amîndouă malurile Moselei, pe un teritoriu străbătut de Pădurea Arduenna (Ardennes); erau renumiți pentru cavaleria lor. Capitala lor a fost Augusta Treverorum (Treves/ Trier). Onomastică: Indutiomarus. V. *treviri*. [188]

-**treviri**; v. *treviri*. [189]

-**triboci**. (Lat. **Triboces/ Triboci**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Tacitus). Trib **germanic** stabilit pe ambele maluri ale Rinului, locuind pe teritoriul actualei Alsacii pînă la Argentoratum (Strasbourg). Localități: Noviomagus (Speier), Breucomagus sau Brocomagus (Brumath). V. *tribocchi*. [190]

-**tribocchi** (Gr. v. *Τριβόκχοι*); v. *triboci*. [191]

-**tubanti** (Lat. **Tubantes**) (Strabon). Populație **germanică** între Ems și Rin, la S de *chamavi*. V. *tubați* [192]

-**tubați** (Gr. v. *Τουβάττιοι*; lat. **Tubatti**); v. *tubanti* [193]

- tulingi** (Caesar). Populație **germanică** locuind pe malul drept al Rinului, la N de *helveji* (celtici). [194]
- tungri** (Tacitus, *Ist. Aug.*, Ammianus Marcellinus). Trib **germanic** ce locuia în actuala Belgie, între Liège și Anvers, învecinat cu *ubii* și *nervii*. După alte surse: populație *belgă*, cu capitala la Atuatuca. V. *tongri*. [195]
- turcilingi** (Musset 2002, I: 112, 216); v. *torcilingi*. [196]
- ubieni** (Musset 2002, I: 197); v. *ubii* etc. [197]
- ubii** (Gr. v. *ὀββιοι*; lat. **Ubii**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Populație **germanică** situată la început pe malul drept al Rinului, între Main și Westerweld, apoi transferată de Agrippa în 38 în. d. Hr. (30 d. Hr.) pe malul stîng, în regiunea Colonia (Köln), în locul unde se va întemeia Colonia Agrippinensis (fostă Oppidum sau Ara Ubiorum). De aceea sînt numiți și **agrippinensi**. Dușmani ai *suebilor*. Altă localitate în ținutul lor: Tolbiacum (Zülpich). V. *agrippineni*, *ubieni*. [198]
- ucenni** (Plinius); v. *cenni* [199]
- ulmerugi** (Jordanes). Neam cu nume de rezonanță **germanică**, dar neidentificat. După Musset 2002, I, 118, nota 1: „par să fie «rugii din insule», fără îndoială din insulele de la gura Oderului?”. [200]
- usipeți**; v. *usipi*, *usipieni*. [201]
- usipi** (Gr. v. *ὀσπιτοι*; lat. **Usipii/ Usipetes**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Strabon, Tacitus, Cassius Dio). Trib **germanic** trăind pe vremea lui Caesar pe malul drept al Rinului, între Yssel și Ruhr, în vecinătatea *tencterilor*, la S de aceștia. Nu se știe unde au locuit înainte de a se fi stabilit pe malul Rinului. **Usipii** și **usipeții** – populații **germanice** înrudite, dar diferite, așezate pe malul Rinului inferior: prima – pe Wupper, la S de *tubanți*, cealaltă – pe Lippe, la N de Lippe și la E de Rin. V. *usipeți*, *usipieni*. [202]
- usipieni**; v. *usipeți*, *usipi*. [203]
- vandali** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1620: *vandali*, Moxa, Const. Cantacuzino, D. Cantemir, N. Costin) (Lat. **Vandali**, cf. Dicț. Nădejde și Guțu, **Vandalii/ Vandili**, cf. Dicț. Guțu) (Cassius Dio, Eutropius, *Ist. Aug.*, Jordanes). Populație aparținînd grupului **germanic orientat**. Originari de pe țărmul Mării Baltice, în NV **Germaniei**, au coborît spre S, spre Dacia, parțial colonizați de Marcus Aurelius, mai tîrziu au coborît spre SV, au trecut prin N Italiei, s-au unit cu triburile *alamane*, din S văii Rinului, și cu ale *suebilor*, pe la 406, au ajuns în Gallia cu 6 ani înaintea vizigoților, au coborît în Hispania, o parte dintre ei rămînînd în Galicia, iar alta coborînd în Baetica (**Andalucia**). Înfrinți de vizigoți, au trecut în Africa de N unde au format un stat (în NE actualei Algerii și N Tunisiei) ce stăpînea și Sardinia și Corsica, distrus de *bizantini* la anul 533. Altă opinie: „[...] puteau să-și fi lăsat numele micului ținut Vendsyssel (ai cărui locuitori se numesc încă *vendel-boer*), în extremul nord al Iutlandei, dincolo de Limfjord (Dar același radical se regăsește de asemenea în alte părți din Scandinavia). Limba lor pare să fi fost un dialect ostic, apropiat de gotică”, Musset 2002, I: 137 și n. 1. V. *hasdingi*, *silingi*; *vandili*. [204]
- vandili** (Tacitus). Populație **germanică** locuind între Oder și Vistula. V. *vandali* etc. [205]
- vangioni** (Lat. **Vangiones**, cf. Dicț. Guțu) (Caesar, Tacitus). Trib **germanic** de pe malul stîng al Rinului. Orașul lor principal era Borbetomagus (Worms). [206]
- varasci** (Musset 2002, I: 162, 198). Trib **alaman**. [207]
- varini** (Lat. **Varini**, cf. Dicț. Guțu) (Plinius, Tacitus). Populație **germanică** mai mică locuind, ca și *anglii* și *eudosii*, în Peninsula *Cimbrică*; considerați printre *suebi*. Vor sfinși prin a fi asimilați de *thuringi* (Scardigli). Cunoscuți și ca **varni** (**warni**), profitînd de plecarea **saxonilor** au încercat să-și extindă teritoriul în Germania de N, dar au fost scoși din luptă de **franci** (Musset 2002, I: 178). V. *varni*; *suebi*. [208]
- varisti** (Lat. **Varistae/ Maristae**) Populație **germanică** (cf. nota 56 la cap. *Marcus Antoninus Philosophus* din *Istoria Augustă*). [209]
- varni** (Musset 2002, I: 131; **warni**, 178, 298). V. *varini*, *warni*. [210]
- venedi** (Lat. **Venedi**) (Tacitus, *Germ.*, XLVI, 1-2: nesigur în privința originii lor). **Germanici?** (cf. Russu 1969: 107). Identificați în epoca modernă, în mod justificat, cu strămoșii slavilor. Variante fonetice: *venzi*, *venethi* (apud Musset 2002, II: 74), *veneți* ² (v. Jordanes, *Getica*), cea din

urmă în omonimie cu *veneți*¹, cunoscuți mult mai de timpuriu în NE Italiei. A se vedea și forma grafică *winidi*, la Fredegarius (apud Musset, cit.: 74, dar și 70), germ. *Wenden* „slavi”, Graur 1972: 111, § 302. [211]

-**vesi** (Musset) Numele inițial al **vizigoților**. V. *vizigoți* etc. [212]

-**victoali** (Eutropius); v. *victoali*, *victuali*. [213]

-**victohali** (Ammianus Marcellinus XVII, 12, 19); v. *victoali* etc. [214]

-**victoali** (Lat. **Victovali**); v. *victoali*, *victuali*. [215]

-**victuali** (*Ist. Aug.*, cap. *Marcus Antoninus Philosophus*) Popor **germanic** sau *sarmat*. V. *victo(vh)ali* [216]

-**vindili** (Musset 2002, I: 137, 143). V. *vandili*. [217]

-**visigoți**; v. *vizigoți* etc. [218]

-**vizigoți** (cf. MDE, DEX; cf. Dicț. Chivu et al.: 1717: *visegotthi*, D. Cantemir) (Lat. **Visigothae**, cf. Dicț. Guțu) (Jordanes) sau **thervingi**. Ramură a **goților**, a căror așezare în Dacia (275) a permis-o împăratul Aurelian, după retragerea armatei și a administrației romane din provincia cucerită de Traian, din care au ocupat actualele Moldovă, Muntenie și o parte din Transilvania. Onomastică: Alaric, Atavulf, Athanaric, Euric, Fritigern, Regericus, Theodoric, Theodorid, Thorismund, Valia. Aparțineau grupului **germanic oriental**. În 332, împreună cu *taifalii*, devin aliați (foederati) ai *romanilor*, fiind mai târziu primiți în Moesia. Statul **gotic** de la Dunăre, federat al Romei, dispăre pe la 375 sub loviturile *hunilor*. **Vizigoții** pornesc spre V, combat alte neamuri germanice prin Italia, Gallia de S și Hispania, și primesc la 418 permisiunea imperială de a se stabili în S Galliei (Aquitania Secunda), fixându-și capitala la Tolosa (Toulouse). Gallia căzând sub *franci* pe la 507, **vizigoții** coboară în Hispania, unde formează un stat și se creștinează în ritul occidental (599), urmînd să reziste pînă în sec. al VIII-lea, dar renunțînd treptat la limba lor în favoarea celei *iberoromane*. Numiți **vesi** mai întîi și **visigoti** mai târziu, glosarea numelui din urmă prin „goții de vest”, abandonată timp de o generație în favoarea glosei „goții înțelepți”, recîștigă azi terenul pierdut, cf. Musset 2002, I, 120 și nota 1. V. *vesi*, *visigoți*, *t(h)ervingi*. [219]

-**warni** (Musset); v. *varini*, *varni*. [220]

-**zumi** (Gr. v. *Zōμιοι*) (Strabon). Populație **germanică**, poate o parte din *lugi*. V. *lugi*. [221]

*

2.1. Situația ilustrată pe harta însoțitoare a volumului Tacitus, *De origine et situ Germanorum*, ed. E. Fehrlé – R. Hünnerkopf, Heidelberg, 1959 (apud Scardigli 1977: 112-113) [poate cu implicarea unor *erori ale copiștilor de manuscrise medievale* ori a unor *greșeli de imprimare în ediții* de autori antici]:

2.1.1. E t n o n i m e neincluse în lista alfabetică de mai sus (menționate pe hartă în limba latină):

-**Batini?** – la actuala limită sudică dintre **Germania** și Polonia. [222]; cf. **Butoni** (?)

-**Dauciones** (?) – în SE *Scandinaviei*. [223]

-**Duni** – în SV Poloniei actuale. [224]

-**Huitones** (?) – în N *Jutlandei*. Eroare de imprimare, pentru Nuitones? [225]

-**Farodini** – pe țărmul Mării Baltice, la E de *Jutlanda*. [226]

-**Ombrones** – cam prin NV Ucrainei sau S Bielorusiei. [227]

-**Suarini** (?) – în N *Jutlandei*. [228]

-**Sudini** – la N de *Marcomani*. [229]

-**Theuriochaemae** – în centrul **Germaniei**. [230]

-**Toutoni** – în SV **Germaniei**. [231]

2.1.2. S i n o n i m e (?) sau incertitudini de amplasare cartografică a mai multor seminiții diferite [între care câteva variante etnonimice neincluse în lista alfabetică majoră] (?):

-*Frisii Minores* s. **Frisiavones**. [232]

-*Harii* s. **Hasdingi?** [233] s. *Victovali?*

-*Marcomanni* s. **Baiochaemae**. [234]

-*Marsii* s. *Chattuarii*.

-*Naristii* s. *Varistii*.

-*Silingii* s. *Naharvali* [sic].

-Vandali s. Lugii.

-Varini – lângă Marea Baltică, și Varini? – prin SE Poloniei actuale.

Bibliografie

A. Texte de geografie și de istorie antice și medievale

- *** *Istoria augustă (Scriptores historiae Augustae. Vitae diuersorum principum et tyrannorum a Diuo Hadriano usque ad Numerianum)*, Studiu introductiv [de] Vladimir Iliescu, Partea I [,] traducere și note [de] David Popescu; Partea a II-a [,] traducere și note [de] Constantin Drăgulescu (Editura Științifică, București, f.a.).
- A m m i a n u s M a r c e l l i n u s , *Istoria romană (Rerum gestarum libri qui supersunt)*, Studiu introductiv, traducere, note și indice [de] Prof. David Popescu (Editura Științifică, București, 1982).
- C a e s a r , *Războiul gallic (De bello Gallico)*, Traducere, note și indice [de] Janina Vilan Unguru. *Războiul civil (De bello ciuili)*, Traducere și indice [de] Elisabeta Poghirc; note [de] Cicerone Poghirc. Studiu introductiv de Cicerone Poghirc, Editura Științifică, București, 1964.
- C a s s i u s D i o , *Istoria romană (Τὸν Διόνος Ἱστοριῶν Ρωμαίων)*, Studiu introductiv [de] Prof. univ. dr. Gh. Ștefan, Traducere și note [de] Conf. univ. dr. Adelina Piatkowski, vol. I-III, Editura Științifică, București, 1972, 1977, 1985.
- D i m i t r i e C a n t e m i r , *Hronicul a vechimii romano-moldo-vlahilor* (ed. Stela Toma), în: *Opere*, univers enciclopedic, București, 2003.
- Istoria romană a lui E u t r o p i u s* [Istoria romană prescurtată] (*Breuiarium ab Urbe condita*), Traducere de G. Popa-Lisseanu, Casa Școalelor, „Minerva”, București, MCMXVI.
- I o r d a n e s , *Getica (De origine actibusque Getarum. Getica)*, Ediție bilingvă latină-română. Traducerea: prof. David Popescu. Ediție îngrijită, studiu introductiv, notă asupra ediției: Gabriel Gheorghe, Fundația Gîndirea, București, 2001.
- P o l y b i o s , *Istoriile (Ἱστορίαι)*, vol. I, Studiu introductiv, traducere și note [de] Virgil C. Popescu, Editura Științifică, 1966; vol. II, traducere, cuvînt înainte și note de Adelina Piatkowski, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988.
- S t r a b o n , *Geografia (Γεωγραφικά)*, Studiu introductiv, traducere, notițe introductive și indice [de] Felicia Vanț Ștef, vol. I-III, Editura Științifică (București, f.a., 1974, 1983).
- T a c i t u s , *Despre viața și caracterul lui I. Agricola (De uita et moribus I. Agricolae)*, Traducere, prefață și note de N. I. Niculiță, în: Tacitus, *Opere, I*, Editura Științifică, București, 1958.
- T a c i t u s , *Despre originea și țara germanilor (De origine et situ Germanorum)*, Traducere și note de Prof. Teodor A. Naum. Prefață de N. Lascu, în același volum.
- T a c i t u s , *Istoriile (Historiae)*, Traducere, studiu introductiv și note de N. Lascu, în: Tacitus, *Opere, II*, Editura Științifică, București, 1963.
- T a c i t u s , *Anale (Annales)*, Traducere [de] Andrei Marin. Studiu introductiv și note [de] N. I. Barbu, în: Tacitus, *Opere, III*, Editura Științifică, București, 1964.

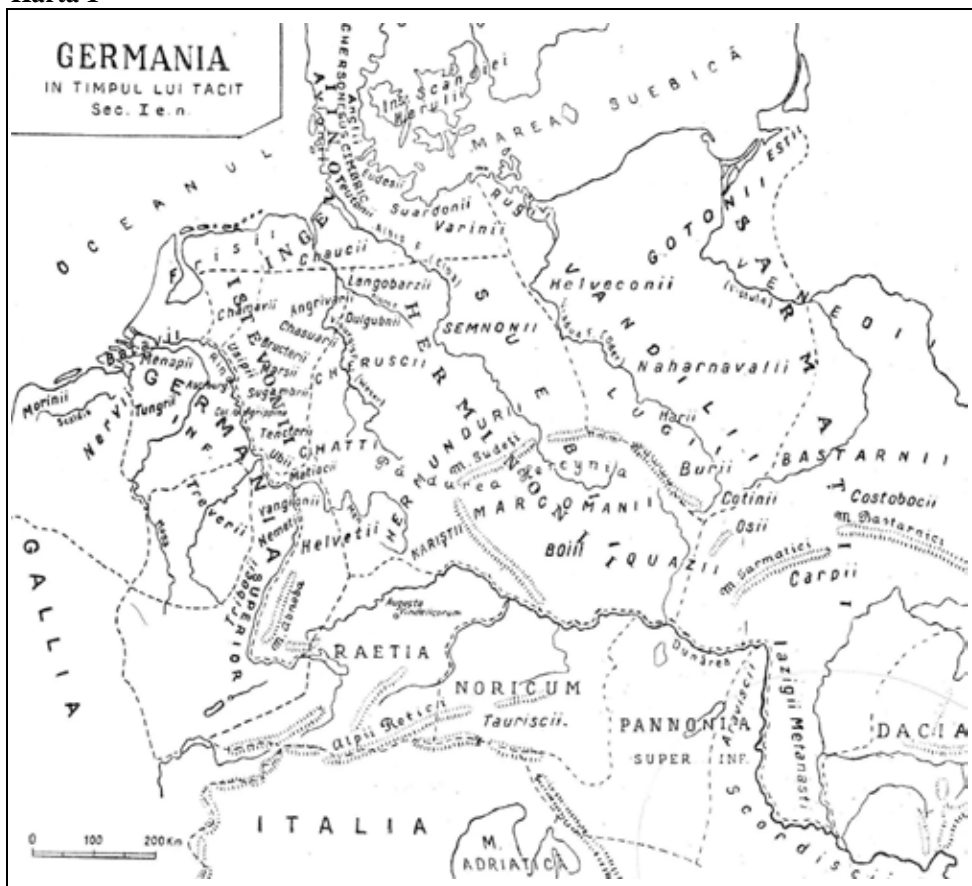
B. Scrieri moderne

- *** *Istoria României*, I, Editura Academiei [...], București, 1960.
- *** *Istoria limbii române* (Red. resp. Al. Rosetti), Volumul II (Red. resp. I. Coteanu), Editura Academiei [...], București, 1969.
- Bonfante, Giuliano/ Bonfante, Larissa, *Limba și cultura etruscilor*. Traducere, notă asupra ediției și note suplimentare: Dan Slușanschi, Col. Culturi și civilizații, Editura Științifică, București, 1995.
- Boyer, Régis, *Islanda medievală. Vikingii*. Traducere de Vlad-Alexandru Macri, [Col.] Mari civilizații, ALL (București, 2002).
- Densusianu, Ovid, *Histoire de langue roumaine. Tome premier. Les origines*, în: *Opere*, Ediție îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu și I. Șerb. *II. Lingvistica* [...], Editura Minerva, București, 1975.
- Dimitrescu, Florica et al., *Istoria limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
- Dominte, Constantin, *Influența germană asupra limbii române – Schiță de sinteză (I)*, în: „Analele Universității București. Limba și literatura română”, XXXIX, 1990, p. 65-75 (în special p. 65-71).

- Graur, Al., *Nume de persoane*, Editura Științifică, București, 1965.
- Graur, Al., *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972 (în special cap. VI. *Nume de populații*, la p. 109-124, dar și p. 29, 38-39, 109, 111-112 ș.a.).
- Iarovici, Edith, *A History of the English Language*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973.
- Iordan, Iorgu, *Toponimie românească*, Editura Academiei [...], București, 1963, p. 267-268, 270, 271-272, 272-273, 278-279, 283-284.
- Iordan, Iorgu/Manoliu, Maria, *Introducere în lingvistica romanică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1965.
- Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980.
- Logan, F. Donald, *Vikingii în istorie*. Traducere din limba engleză [de] Mariana Grancea [...], Editura Bălcescu, București, 1990.
- Lötzsch, Ronald, *Ethnonyme und Staatsbürgerbezeichnungen im Deutschen, Russischen und Esperanto*, în *Studoj pri Interlingvistiko. Studien zur Interlinguistik. Festlibro por/ Festschrift für Detlev Blanke*, Fiedler, Sabine/ Haitao, Liu (Red./ Hrsg.), Kava-Pech, Dobřichovice (Praha), 2001, p. 407-419 (Rez. esp. și engl., p. 407; bibliogr., p. 418-419).
- Manoliu-Manea, Maria, *Gramatica comparată a limbilor romanice*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.
- Musset, Lucien, *Invaziile, I, Valurile germanice*, Cu un supliment bibliografic de Stéphane Lebecq, Prefață de acad. Dan Berindei, Traducere și note de Ecaterina Lung; *II, Al doilea asalt asupra Europei creștine (secolele VII – XI)*, Traducere de Ovidiu Cristea, Istorie – Opere fundamentale, Corint, București, 2002.
- Nistor, Ion I., *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Prezentare [de] Gheorghe Buzatu, Ediție îngrijită de Ștefan Purici, Societatea pentru Cultura și Literatură Română în Bucovina, Editura Septentrion, Rădăuți, 1997.
- Olteanu, Antoaneta, *Civilizația rusă. Perioada veche și modernă*, Cartea universitară, Paideia (București, 1998).
- Rezachevici, Constantin, *Istoria popoarelor slave și neamul românesc în Evul Mediu*, Editura Albatros, București, 1998.
- Rosetti, Al., *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Editura pentru literatură (București), 1968.
- Russu, I. I., *Limba traco-dacilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Științifică, București, 1967.
- Russu, I. I., *Illirii. Istoria – Limba și onomastica – Romanizarea*, Editura Academiei [...], București, 1969.
- Scardigli, Piergiuseppe, *Filologia germanica*. Seconda edizione riveduta e aggiornata. [Coll.] Manuali di filologia e storia. C. C. Sansoni Editore (Firenze, 1977).
- Tagliavini, Carlo, *Originile limbilor neolatine*. Versiune românească îngrijită și coordonată de Alexandru Niculescu. Traducere: Anca Giurescu, Mihaela Cârstea-Romașcanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977.
- Vertemont, Jean, *Dicționar al mitologiilor indo-europene*, editura amarcord, Timișoara, 2000.
- C. Dicționare**
- *** Academia Republicii Socialiste România, Institutul de Lingvistică, *Dicționar german-român*, Coordonare și revizie: Mihai Isbășescu și Maria Iliescu, Editura Academiei [...], (București), 1966.
- *** *Dicționarul explicativ al limbii române, DEX*, Editura Academiei [...], București, 1975.
- *** *Dicționarul explicativ al limbii române. Supliment, DEX-S*, Editura Academiei [...], București, 1988.
- *** *Mic dicționar enciclopedic*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972.
- *** *Taschenwörterbuch der rumänischen und deutschen Sprache [...], Erster Teil, Rumänisch – Deutsch* von Prof. Dr. Ghiță Pop, Siebente Auflage, Langenscheidtsche Verlagsbuchhandlung, Berlin – Schöneberg, f.a.
- Chivu, Gheorghe, et al., *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche (1421-1760)*, Editura Științifică, București, 1992.
- Guțu, G., *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Marcu, Florin/ Maneca, Constant, *Dicționar de neologisme*, Ediția a III-a, Editura Academiei [...], București, 1978.
- Nădejde, I., *Dicționar latin-român*, Ediția XIX, Editura Contemporană, f.a.

ANEXE

Harta 1

[Germania în timpul lui Tacitus]

Harta 2

[I Germani e i loro vicini nel I. sec. d. C. (da Tacitus, *Germania*, ediz. traduz. e commento a cura di E. Fehrle e R. Hünnerkopf, Heidelberg, 1959)]